

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Jenny Johansson

Kränkningersättning enligt skade-
ständslagen, hemförsäkringen och
brottskadelagen

Examensarbete
20 poäng

Handledare
Bertil Begtsson

Ämnesområde
Försäkringsrätt/Skadeståndsrätt

Termin
VT 1998

Innehåll

1 SAMMANFATTNING	3
2 FÖRKORTNINGAR	5
3 INLEDNING	6
4 ALLMÄNT OM 1:3 SKL	7
4.1 Inledning	7
4.2 Historik	7
4.3 Ersättningens syfte	10
4.4 Förutsättningar för skadeståndsansvar	12
4.4.1 Krav på brottslig gärning	12
4.4.1.1 Ersättningsgrundande brott	15
4.4.2 Ansvarsfrihetsgrunder	19
4.4.2.1 Allmänt	19
4.4.2.2 Särskilt om provokation och medvetet risktagande	20
4.5 Samspelet med ersättning för personskada	21
4.5.1 Begreppet lidande	22
4.5.2 Från varandra oberoende ersättningar?	23
4.6 Ersättningens storlek	26
4.6.1 Ersättningsprinciper	26
4.6.2 Exempel på schablonbelopp i praxis	30
4.7 Preskription	32
5 KRÄNKINGSERSÄTTNING GENOM HEMFÖRSÄKRING	34
5.1 Inledning	34
5.2 Överfallsskyddet	34
5.2.1 Begränsningar	35
5.3 Tillämpningsproblem	38
5.3.1 Krav på fysiskt våld	38
5.3.2 Provokation och medvetet risktagande	40
5.4 Preskription och omprövning	41
6 BROTTSSKADEERSÄTTNING	44
6.1 Inledning	44

6.2 Historik	44
6.3 BrSkL och Brottsoffermyndigheten	45
6.4 Verkan av provokation och medvetet risktagande	46
6.5 Ersättningens storlek	48
6.6 Särskilt om brottsskada i arbetet	49
6.7 Preskription	50
7 BETÄNKANDE OM NY LAGREGLERING	52
7.1 Inledning	52
7.2 Förslag till lagändring	53
7.3 Närmare om förslaget	55
7.3.1 Ersättningsnivåer och ersättningsprinciper	55
7.3.2 Brott som förutsättning för ersättning?	56
7.3.3 Ersättningsgrundande brott	57
7.4 Konsekvenser för försäkringsmässig kränkning	58
7.5 Kommentarer	58
8 BILAGA A	60
9 LITTERATUR- OCH KÄLLFÖRTECKNING	62
10 RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	64

1 Sammanfattning

Den här uppsatsen beskriver vilka möjligheter som finns att få ersättning för kränkning när en person har blivit utsatt för ett brott mot den personliga integriteten. Huvudregleringen återfinns i 1:3 SkL som stadgar om ersättningskyldighet för skadevällaren, d v s den som förövat brottet. Denna ersättningsväg ska utnyttjas i första hand. På grund av olika omständigheter kanske inte brottsoffret kan få sin berättigade ersättning från skadevällaren; han kanske är okänd eller inte har några pengar att betala med. Då finns det ytterligare ersättningsmöjligheter genom *hemförsäkringens överfallsskydd*, och genom 2 § 2 st BrSkL. Brottsskadeersättning är sekundär i förhållande till försäkringsersättning.

Regleringen av kränkingsersättningen skiljer sig emellertid åt mellan de olika ersättningsmöjligheterna. Skadeståndslagen ger den mest omfattande rätten till kränkingsersättning, medan överfallsskyddet innehåller olika begränsningar med hänsyn till försäkringsrisken. Bl a är det svårare att få ersättning om man har varit påverkad av något berusningsmedel. Bestämelsen i brottsskadelagen ger en vidare rätt till ersättning jämfört med överfallsskyddet men är begränsad i förhållande till skadeståndslagen. Skillnaderna består bl a i vilka brott som är ersättningsgrundande och på vilket sätt den skadelidandes egna beteende ska inverka på rätten till ersättning.

Kränkingsersättningen är en ideell ersättning som bl a ska kompensera den skadelidande för det lidande som denne blivit utsatt för. Man måste dock skilja detta lidande från det lidande som ska kompenseras genom reglerna om personskada i 5:1 SkL. Det lidande som ersätts enligt 5:1 SkL, i form av ersättning för sveda och värk eller men, avser sådant psykiskt lidande som är *medicinskt påvisbart* av antingen akut eller kroniskt slag. Denna ersättning fastställs utifrån subjektiva kriterier, d v s den enskilde personens känslor och upplevelser är avgörande. Ersättningen för lidande eller kränkning enligt 1:3 SkL ska däremot främst fastställas m h a *objektiva mätmetoder*, t ex våldets art och omfattning, och motsvara ersättning för det lidande som det aktuella brottet typiskt sett medför. Det avser mer allmänna känslor av oro, obehag, rädsla, förnedring, skam m m som alltså inte tar sig uttryck i en medicinsk påvisbar effekt.

Den skadelidandes egna beteende i samband med brottet kan få betydelse för ersättningsnivån. Om personen har provocerat skadevällaren eller på annat sätt utsatt sig för en risk att skadas anses den skadelidande, helt eller delvis, ha gett upp sitt krav på skydd av den personliga integriteten. Därmed blir lidandet/kränkningen lägre, varför det även är motiverat att ersättningen blir lägre. Enligt brottsskadelagen finns det eventuellt en vidare rätt att jämka ersättningen än det finns enligt skadeståndslagen. Hemförsäkringsvillkoret innehåller en uttrycklig begränsning om den skadelidande utan skälig anled-

ning utsatt sig för risken att skadas. Då är huvudregeln att den skadelidande inte alls har rätt till någon försäkringsersättning.

Avslutningsvis redogör jag för ett förslag till ny utformning av bestämmelserna om kränkingsersättning i skadeståndslagen och i brottsskadelagen. Jag anser att de föreslagna ändringarna är välmotiverade av flera olika anledningar. Förslaget innebär nämligen att *strukturen* i skadeståndslagen blir mer tydlig ifråga om förhållandet mellan lidande i form av personskada och lidande i form av kränkning. Det nya *uttrycksättet* i bestämmelserna bidrar också till att särskilja personskadeersättningen och kränkingsersättningen. Ett nytt stycke i 5:6 SkL ska ange de viktigaste principerna vid fastställandet av ersättningens storlek. Jag tror att det kan bidra till en mer enhetlig ersättningspraxis i domstolar, försäkringsbolag och nämnder, vilket torde främja rättssäkerheten och den enskildes möjlighet att förutse en eventuell ersättning.

2 Förkortningar

AGS	Avtalsgruppsjukförsäkring (SAF-LO)
AP-nämnd	Ansvarsförsäkringens personskadenämnd
BrB	Brottsbalken (1962:700)
BrOM	Brottsoffermyndigheten
BrP	Lag (1964:163) om införande av brottsbalken (Brottsbalkens promulgationslag)
BrSkL	Brottsskadelagen (1978:413)
Ds Ju	Departementsserien Justitiedepartementet
HD	Högsta Domstolen
HovR	Hovrätt
JT	Juridisk Tidskrift
KFL	Konsumentförsäkringslagen (1980:38)
LAF	Lagen (1962:381) om allmän försäkring
LASKF	Lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring
LFAB	Länsförsäkringsbolagens AB; dotterbolag till de 24 länsförsäkringsbolagen (bl a ÖBB)
LO	Landsorganisationen
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv, avdelning I
PreskL	Preskriptionslagen (1981:130)
Prop	Proposition
PSA	Statens personskadeavtal
RB	Rättegångsbalken (1942:740)
RF	Regeringsformen (1974:152)
RFS	Rättsfall Försäkring och Skadestånd (serie A, domstolsavgöranden och serie B, nämndsavgöranden)
RH	Rättsfall från Hovrätten
SAF	Svenska Arbetsgivarförbundet
SFS	Svensk författningssamling
SkL	Skadeståndslagen (1972:207)
SkVN	Skadeförsäkringens Villkorsnämnd
SL	Strafflagen (1864:11)
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
TBrL	Lag (1951:649) om straff för vissa trafikbrott
TFA	Trygghetsförsäkringen för arbetsskada
ÖBB	Östgöta Brandstodsbolag

3 Inledning

Syftet med den här uppsatsen är att redogöra för de möjligheter som finns att få ersättning för lidande till följd av att en person blivit utsatt för ett brottsligt angrepp; så kallad *kränkningersättning*. Den huvudsakliga regleringen finns i 1:3 SkL och innebär att brottsoffer kan tillerkännas skadestånd för lidande som dessa tillfogas genom vissa brott mot den personliga integriteten. Förutom möjligheten att få kränkningersättning från gärningsmannen enligt skadeståndslagen, finns det i hemförsäkringen en subsidiär ersättningsrätt genom överfallsskyddet. I sista hand kan kränkningersättning dessutom utgå enligt 2 § 2 st brottsskadelagen.

Förutsättningarna för rätt till ersättning skiljer sig åt mellan de tre olika ersättningsmöjligheterna. I uppsatsen gör jag därför en genomgång av regelsystemen, dess tillämpningsproblem samt den praxis som utbildats vid nämnder och domstolar. Centrala frågor i uppsatsen är därvid vilka brott som är ersättningsgrundande, i vilken mån medvållande har någon betydelse för rätten till ersättning samt vilka principer som är avgörande vid fastställandet av ersättningens storlek.

I det första av de tre huvudkapitlen behandlas grundläggande frågor omkring rätten att få kränkningersättning enligt bestämmelsen i skadeståndslagen. Här analyseras bl a tolkningen av begreppet lidande och den därmed sammanhängande gränsdragningen gentemot bestämmelsen om ersättning för personskada i 5:1 SkL. I det andra huvudkapitlet beskrivs och analyseras förutsättningarna för rätt till kränkningersättning från hemförsäkringarnas överfallsskydd. Vidare följer en redogörelse av brottsskadelagens reglering av ersättningsfrågan. Avslutningsvis gör jag en genomgång av ett betänkande om ny lagreglering för kränkningersättning samt vilka konsekvenser det skulle få på området.

I arbetet med uppsatsen har SOU 1992:84, ”Ersättning för kränkning genom brott”, fungerat som huvudkälla. Betänkandet innehåller en utförlig genomgång av rättsläget, jämte ett förslag till ny lagreglering. De frågeställningar som kommer fram i betänkandet har delvis utgjort utgångspunkt för mig i mitt arbete. Eftersom jag har arbetat på ett försäkringsbolag under tiden jag skrivit min examensuppsats, grundar sig kapitlet om kränkningersättning genom hemförsäkring på det bolagets hemförsäkringsvillkor. Utdrag ur villkoret bifogas i bilaga A. Till belysning av rättsläget refererar och kommenterar jag de avgöranden från domstolar och nämnder som jag har funnit relevanta och intressanta för mina frågeställningar.

Uppsatsen är främst av deskriptiv natur. Löpande under redogörelsen har jag dessutom kommenterat och analyserat olika problem och frågor som jag ansett vara av särskilt intresse vad gäller rätten att utfå kränkningersättning.

4 Allmänt om 1:3 SkL

4.1 Inledning

Ersättning för kränkning utgår när någon tillfogas lidande genom vissa brott mot den personliga integriteten. Under årens lopp har många frågor väckts med anledning av utformningen och tillämpningen av bestämmelsen och det har nyligen diskuterats hur dess fortsatta reglering ska se ut.¹ De frågor som jag kommer att ta upp i detta kapitel är främst vilka förutsättningar som krävs för att ersättning enligt 1:3 SkL ska utgå; bl a vilka brott som anses vara ersättningsgrundande i litteratur och praxis liksom betydelsen av provokation eller annat medvetet risktagande från den skadelidandes sida. En annan viktig fråga är hur 1:3 SkL och 5:1:1 3 p SkL förhåller sig till varandra. Det sistnämnda stadgandet ger ersättning för sveda och värk, lyte eller annat stadigvarande men samt olägenheter i övrigt till följd av en *personskada*. Ifall en person yrkar ersättning för *lidande* till följd av ett brottsligt angrepp kan det därför vara svårt att avgöra om ersättning ska utgå för kränkning eller i form av ersättning för personskada. Begreppet lidande kan ju likaväl betyda kränkning som psykiskt lidande i form av sveda och värk eller men. Då förhållandet mellan 1:3 SkL och 5:1 p 3 SkL inte klart kan utläsas ur lagtexten ska jag redogöra för vilka lösningar för gränsdragning och samspel dem emellan som förordats i litteratur och praxis. I SOU 1992:84 används genomgående termen ”kränkning” med avseende på lidande enligt 1:3 SkL och det tänker även jag göra i fortsättningen.

Detta kapitel kommer således att behandla det rådande rättsläget, jämte aktuella tillämpningsproblem, när det gäller ersättning för kränkning genom brott. För att ge en bakgrund till framställningen börjar jag med en historisk resumé. Vidare redogör jag för ersättningens syfte samt vilka principer man ska ta hänsyn till vid bestämmandet av ersättningsnivån. Jag kommer även att ge exempel på schablonbelopp som utbildats i praxis beträffande olika typer av brott.

4.2 Historik

Möjligen kan dagens reglering av ersättning för kränkning genom brott spåras så långt tillbaka som till landskapslagarnas botsystem på 1200- och 1300-talen. Det fanns nämligen en bot som utgick för den *förnärmelse och fridsstörning* som en skadegörande handling kunde utgöra.² Boten hade en framträdande *straffrättslig karaktär* då den främst var ett sätt för samhället att visa sitt ogillande över vissa handlingar. Detta visade sig bl a genom att boten utmättes i proportion till hur allvarlig gärningsmannens gärning an-

---

¹ Se SOU 1992:84 samt nedan i kapitel 7.

² SOU 1992:84 s 50.

sågs vara. Dessutom delades boten oftast mellan målsäganden, konungen och häradet. Det fanns dock renodlad skadeståndersättning redan på den tiden i form av den skalytesboten. Den boten utgick i sin helhet till målsäganden och utgjorde ersättning till den som drabbats av bestående men efter en kroppsskada.³

Botsystemet levde kvar genom åren och togs in i 1734 års lag. En nyhet i 1734 års lag var dock regler om ersättning för kostnader och förluster som skulle bestämmas efter en individuell prövning. Denna ersättning utgick till målsäganden vid sidan av dennes del i eventuella böter. När det gällde brott mot frihet och ära fanns dock inte någon sådan rätt till individuell ersättning. Det innebar att målsäganden inte fick någon ekonomisk ersättning över huvud taget i de fall då annat straff än böter utdömdes för brottet.⁴

Under 1800-talet skedde dock många förändringar i den skadeståndsrättsliga regleringen i Sverige. En allt större åtskillnad gjordes mellan straff och skadestånd under seklet. I förslaget till civillag 1826 fanns bestämmelser om skadestånd som byggde på culpaprincipen, d v s att skadeståndsskyldighet endast förelåg när en skada hade orsakats uppsåtligt eller av oaktsamhet. Detta förslag ledde dock aldrig fram till någon lagstiftning. Den skadeståndsrättsliga utvecklingen skedde istället i den straffrättsliga regleringen. Ett förslag till straffbalk 1832 byggde ifråga om skadestånd på förslaget till civillag 1826. År 1844 reviderades förslaget till straffbalk vilket innebar att det gamla botsystemet övergavs som ersättning för skada. Boten skulle härmed bli rent straffrättslig. I det reviderade förslaget fanns istället andra bestämmelser om ersättning för skada som tillfogats genom brott. Dessa bestämmelser byggde på culpaprincipen och låg till grund för de skadeståndsregler som sedan togs in i 1864 års strafflag (SL).⁵

I och med skadeståndsreglerna i 6 kapitlet SL fick culpaprincipen definitivt genomslag i den svenska skadeståndsrätten. Visserligen var strafflagens skadeståndsbestämmelser formellt endast tillämpliga när en skada tillfogats genom brott, men eftersom någon civilrättslig reglering av skadestånd inte hade kommit till stånd ansågs strafflagens bestämmelser vara tillämpliga även för skador som *inte* hade uppstått genom en brottslig handling. Denna utvidgning av tillämpningsområdet skedde i rättspraxis mot slutet av 1800-talet, men gällde dock inte beträffande ren förmögenhetsskada⁶ eller beträffande sådant lidande som idag motsvaras av ersättning för kränkning. Än idag krävs i princip att sådana skador vållats genom brott för att utomobligatorisk skadeståndsskyldighet ska föreligga.⁷

Det är i 6 kap 3 § i 1864 års strafflag (6:3 SL) som dagens reglering har sitt främsta ursprung. Här stadgades för första gången om en självständig rätt till

---

³ Bengtsson m fl, s 17 f.

⁴ SOU 1992:84 s 51.

⁵ SFS 1864:11. Bengtsson m fl, s 20 och SOU 1992:84 s 52.

⁶ Skada som uppkommit utan samband med person- eller sakskada. Hellner, s 66.

⁷ SOU 1992:84 s 53 och Bengtsson m fl, s 21.

skadestånd för kränkning, innebärande att det fanns möjlighet att få ersättning för kränkning även om inte böter dömdes ut för det skadeståndsgrundande brottet.⁸ Paragrafen föreskrev att ersättning skulle ges för lidande som tillfogats genom brott mot den personliga friheten, genom falsk angivelse eller genom annan ärekränkande gärning. Genom denna formulering angavs enbart den allmänna arten av den brottslighet som kvalificerade för ersättning enligt lagrummet, någon hänvisning till speciella brottsbeskrivningar kunde ej läsas ut. Enligt HD innebar det dock inte att någon analogisk tillämpning av stadgandet var tillåten.⁹ I NJA 1968 s 211 ogillades därför en talan om ersättning för ofredande, eftersom kravet inte ansågs lagligen grundat.¹⁰

År 1948 togs orden "falsk angivelse" bort ur 6:3 SL beroende på att brottet inte längre togs med bland ärekränkingsbrotten. För ersättningsrättens del var ändringen emellertid bara formell, såtillvida att falsk angivelse fortsättningsvis skulle innefattas av uttrycket "ärekränkande gärning".¹¹

Trots att själva strafflagen upphörde att gälla 1965, när brottsbalken infördes, förordnades om fortsatt giltighet för 1-7 §§ i strafflagens 6 kapitel.¹² 6:3 SL fortsatte att gälla i princip i oförändrat skick fram till 1972, då den nuvarande skadeståndslagen trädde i kraft.

I förarbetena till 1972 års skadeståndslag föreslogs att 6:3 SL skulle föras över till den nya skadeståndslagen med vissa ändringar.¹³ Uttrycket "ärekränkande gärning" skulle ändras till "ärekränkning eller annan dylik brottslig gärning". Orsaker därtill var anpassning till brottsbalkens terminologi samt språklig modernisering. Vidare skulle uttrycket "annat ofredande" läggas till för att markera en utvidgning av stadgandets tillämpningsområde. Detta tillägg skulle inte enbart syfta till ofredande enligt 4:7 BrB utan även omfatta hemfridsbrott och annat brottsligt handlande som medförde liknande obehag. Förslaget gick igenom i sin helhet och därmed återfanns regleringen om ersättning för lidande i 5:1 SkL.¹⁴

År 1975 skedde en omarbetning av skadeståndslagen och stadgandet i 5:1 SkL flyttades över till 1:3 SkL.¹⁵ Anledningen till omflyttningen var att bestämmelsen ansågs ha en självständig natur och därför inte skulle sortera under de gemensamma bestämmelserna.¹⁶ Samtidigt som regeln flyttades

---

⁸ SOU 1992:84 s 88.

⁹ Prop 1972:5 s 120 f.

¹⁰ Numera ger 1:3 SkL även rätt till kränkingsersättning för "annat ofredande som innefattar brott". Enligt prop 1972:5 s 570 kan också brottet ofredande ge rätt till kränkingsersättning. Se nedan i avsnitt 4.4.1.1.

¹¹ SOU 1992:84 s 88 f.

¹² 2 § BrP.

¹³ Prop 1972:5 s 137, 569 f.

¹⁴ SFS 1972:207.

¹⁵ SFS 1975:404.

¹⁶ Prop 1975:12 s 218. Enligt SFS 1972:207 utgjorde det 5 kapitlet i skadeståndslagen de gemensamma bestämmelserna. I samband med omarbetningen av lagen 1975 fördes de

över till de inledande bestämmelserna i kapitel 1 utvidgades paragrafens tillämpningsområde och gav fortsättningsvis rätt till kränkingsersättning för lidande som tillfogas någon genom brytande av post- eller telehemlighet (4:8 BrB), intrång i förvar (4:9 BrB) eller olovlig avlyssning (4:9a BrB).

Ytterligare tillägg till 1:3 SkL gjordes 1986, då även den som utsatts för brottet olaga diskriminering (16:9 BrB) skulle få möjlighet att få ersättning för kränkning.¹⁷ Ändringen föranleddes av HD:s avgörande i NJA 1979 s 657.¹⁸ I rättsfallet förvägrades en person ersättning för olaga diskriminering då kränkningen inte ansågs tillräckligt personlig och på det sättet innefattade ärekränkning.¹⁹ Efter detta avgörande föreslog diskrimineringsutredningen att kränkingsersättning skulle kunna ges till alla som blir utsatta för olaga diskriminering. Departementschefen uttalade att diskriminering av en person p g a dennes etniska tillhörighet är ”ett handlingssätt som ligger mycket nära de brottsliga handlingar som enligt gällande rätt grundar rätt till ersättning för psykiskt lidande”.²⁰ Ändringen innebar en utvidgning av gällande rätt och kan sägas utgöra en markering av samhällets syn på brottet.

4.3 Ersättningens syfte

När man talar om skadeståndets syfte i allmänhet gör man det främst i termer av *reparativ* och *preventiv* funktion. Med reparativ funktion menas att skadeståndet ersätter den förlust och de kostnader som uppstått p g a skadan, och med preventiv funktion menas att skadeståndet, eller snarare hotet om skadestånd, bidrar till att förhindra att skada uppkommer. Genom åren har även andra funktioner för skadeståndet diskuterats; såsom att skadestånd är ett sätt att sprida förlusterna, att placera kostnaderna för skador eller utgöra upprättelse för en kränkning.²¹ Frågan är vilket eller vilka syften som ligger bakom ersättning enligt 1:3 SkL. Eftersom kränkingsersättning är en ren ideell ersättning kan man tänka sig att dess funktion skiljer sig ifrån annan skadeståndsrättslig ersättning; både ekonomisk och ideell.

Enligt kommittén om ideell skada, som ligger bakom SOU 1992:84, har ersättning för kränkning genom brott till syfte att lindra verkningarna av kränkningen och ge den skadelidande möjlighet att förändra sin livssituation.²² Detta syfte, att gottgöra den skadelidande för den skada han lidit, är gemensamt för ideellt skadestånd inom olika områden och ekonomiskt skadestånd. Trots att en ideell skada inte konkret kan mätas i pengar bidrar er-

---

bestämmelserna över till det nya 6 kapitlet, förutom regeln om kränkingsersättning som placerades i kapitel 1. Kapitel 5 fick istället överskriften ”Skadeståndets bestämmande”.

¹⁷ SFS 1986:445.

¹⁸ Prop 1985/86:98 s 120.

¹⁹ SOU 1992:84 s 90.

²⁰ Citat ur prop 1985/86:98 s 120.

²¹ Hellner, s 37 ff.

²² SOU 1992:84 s 15 och s 32 ff.

sättningen åtminstone till att lindra verkningarna av skadan. Därför talar man i detta avseende om en reparativ funktion hos skadeståndet.

Utöver den reparativa funktionen har kränkingsersättning inslag av *upprättelse* för den förnedrande och kränkande behandling eller den oförrätt som den skadelidande har utsatts för. I NJA 1991 s 766 uttalas att upprättsfunktionerna framstår som särskilt befogad när det är fråga om brott med högt straffvärde som vittnar om betydande hänsynslöshet eller grymhet hos gärningsmannen och som till följd därav medfört ett mycket stort lidande för brottsoffret. Denna funktion synes vara unik för just ersättning för kränkning genom brott, eftersom man inte återfinner ett motsvarande syfte hos den ideella ersättning som utgår i samband med personskada. Där är istället syftet att kompensera för fysiska och psykiska påfrestningar som skadan för med sig. Enligt kommittén syftar ersättning för ideell skada ibland också till att täcka ekonomiska förluster som inte går, eller är väldigt svåra, att bevisa.

Om kränkingsersättning har en preventiv funktion är det väldigt svårt att uttala sig om. Personligen tror jag att hotet om straff för det kränkingsersättningsgrundande brottet har betydligt större avskräckande och moralbildande effekt än hotet om skadeståndsskyldighet enligt 1:3 SkL. Som kommittén påpekar har sällan den kategori av skadevällare som det är fråga om ens någon möjlighet att betala ett utdömt skadestånd.²³ Däremot kan man tänka sig att kränkingsersättning får större betydelse som ekonomisk preventiv faktor ifall ersättningsnivåerna höjs. I alla fall tror jag att så skulle bli fallet beträffande brott utan våldsinslag, såsom exempelvis ärekränkning, ofredande och olaga diskriminering. Beträffande grova våldsgärningar, t ex försök till mord, grov misshandel och sexualbrott, tror inte jag att den ekonomiska preventionen spelar någon större roll, oavsett hur hög skadeståndsnivån är. De gärningsmän som gör sig skyldiga till dylika brott synes över huvud taget inte ha kalkylerat så nogsamt över konsekvenserna av sina handlingar. Conradi ställer sig direkt avvisande till en preventiv funktion hos regeln om kränkingsersättning, med hänsyn till att det är lidandet som är avgörande för kränkingsersättningens storlek. Conradi menar därför att det är den reparativa funktionen som är viktigast vid tillämpningen av 1:3 SkL.²⁴

Ett bakomliggande syfte med möjligheten att få kränkingsersättning på grund av att man har blivit utsatt för ett brott är att *skydda en människas personliga integritet*.²⁵ Enligt gällande rätt finns det ingen allmän regel om skydd för den personliga integriteten; istället finns det många lagar inom olika rättsområden som på olika sätt ger integritetsskydd.²⁶ I den enskildes förhållande till det allmänna är det i första hand 2 kap RF som stadgar om

---

²³ SOU 1992:84 s 212 f.

²⁴ Conradi, SvJT 1987 s 415 (417).

²⁵ SOU 1992:84 s 187 ff.

²⁶ Som exempel på lagar som ger integritetsskydd kan nämnas datalagen (1973:289), lagen (1990:484) om övervakningskameror, Lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, patentlagen (1967:837), namnlagen (1982:670) m m.

den enskildes rätt till personlig integritet. På så sätt föreligger det ett grundlagsskydd för medborgarnas personliga integritet, även om fri- och rättigheterna i 2 kap RF kan begränsas genom lag. I förhållandet mellan enskilda medborgare har dock den vanliga lagstiftningen ansetts vara tillräcklig. Härvid fyller 1:3 SkL i kombination med 4 och 5 kap BrB en viktig funktion och kan sägas utgöra huvudregler om skydd mot integritetsangrepp mellan enskilda.

4.4 Förutsättningar för skadeståndsansvar

4.4.1 Krav på brottslig gärning

Efter 1986 års ändring av 1:3 SkL har paragrafen följande lydelse:

Bestämmelserna i denna lag om skyldighet att ersätta personskada tillämpas också i fråga om lidande som någon tillfogar annan genom brott mot den personliga friheten, genom annat ofredande som innefattar brott, genom brytande av post- eller telehemlighet, intrång i förvar, olovlig avlyssning eller olaga diskriminering eller genom ärekränkning eller dylik brottslig gärning.

Det speciella krav som gäller för skadeståndsansvar enligt 1:3 SkL är att lidandet eller kränkningen ska ha tillfogats den skadelidande genom *brott*. Definitionen på ett brott är att handlingen eller underlåtenheten är straffbelagd i lag.²⁷ Närmare bestämt innebär det att brottsbeskrivningens alla rekvisit måste vara uppfyllda för att ett brott ska föreligga. Det måste även föreligga ett orsakssamband mellan den brottsliga handlingen och effekten. Detta prövas genom att man frågar sig om effekten skulle ha inträffat även om den aktuella handlingen inte hade företagits. Om effekten skulle ha inträtt oavsett om handlingen hade företagits föreligger inget orsakssamband mellan handling och effekt.²⁸ Utöver detta krävs att gärningsmannen ska ha begått gärningen med uppsåt eller av oaktsamhet.²⁹ För brotten i brottsbalken är huvudregeln att uppsåt fordras om det inte uttryckligen skrivs i brottsbeskrivningen att det är tillräckligt med oaktsamhet (2:1 BrB). Bedömningen av vad som är oaktsamt sker främst i förhållande till föreliggande föreskrifter i lagar eller författningar. Om det inte finns någon sådan föreskrift sker culpabedömningen genom en jämförelse med vad en normalt försiktig och ansvarsfull person skulle ha gjort i en motsvarande situation. Viss hänsyn kan tas till den enskilde individens personliga egenskaper, såsom

---

²⁷ 1:1 BrB och Wennberg, s 94.

²⁸ Wennberg, s 21 ff.

²⁹ Det finns tre former av uppsåt inom straffrätten: *Direkt uppsåt* - gärningsmannen eftersträvar att uppnå den aktuella effekten; *indirekt uppsåt* - gärningsmannen är förvissad om att effekten kommer att inträffa som en följd av handlingen, men effekten i sig är inte syftet med handlingen; *eventuellt uppsåt* - gärningsmannen inser att effekten är möjlig (han är ej förvissad om den), och han skulle ha företagit handlingen även om han var säker på att effekten verkligen skulle inträffa. Det räcker att någon av dessa uppsåtsformer föreligger för att det ska vara fråga om ett uppsåtsbrott. Se Wennberg s 26 ff.

dålig syn, hörsel eller utbildning. En förutsättning är dock att han inte själv är ansvarig för att ha försatt sig i en situation som han inte behärskar.³⁰

Alla brottsliga gärningar grundar emellertid inte rätt till skadestånd enligt stadgandet. Paragrafen anger som synes enbart vissa brottskategorier som skadeståndsgrundande. Eftersom lagrummet inte hänvisar till bestämda brottsbeskrivningar i BrB är det den allmänna arten av brottslighet som avses.³¹ Med detta menas att 1:3 SkL skyddar den enskilde mot alla brottsliga gärningar som innebär en kränkning av ett sådant intresse som anges i paragrafen. I nästa avsnitt görs en genomgång av vilka brott som kan ge rätt till kränkingsersättning.

En fråga som behandlats i praxis är om det enbart är kränkningen vid själva gärningstillfället som kan grunda rätt till ersättning. HD tycks mena att så *inte* är fallet. I NJA 1990 s 186 ansåg nämligen HD att även andra omständigheter än de som den skadelidande upplevde vid själva brottstillfället kunde beaktas vid bedömningen av om någon kränkning hade skett. I fallet bet en kvinna en polis i handen sedan hon blivit gripen och införd i en polisbil. Under färden uttalade den gripna kvinnan att hon var HIV-smittad.³² Efter händelsen spred sig ryktet att polisen var HIV-smittad och omgivningen började behandla henne som om hon var smittad, bl a genom att dra sig undan från henne. HD ansåg att det lidande som polisen utsatts för bl a berodde på den kränkande behandling som polisen fått utstå vid kontakter med andra människor, som betraktat henne som HIV-smittad eller i vissa fall som drabbad av aids.

Nordenson anmärker emellertid på HD:s resonemang mot bakgrund av kravet på adekvat kausalitet mellan den skadegörande handlingen och skadeeffekten (lidandet).³³ Eftersom det var omgivningens beteende som till stor del låg bakom den kränkande behandlingen anser Nordenson att det är tveksamt om kränkningen verkligen var förutsebar för gärningsmannen. HD menade uppenbarligen att så var fallet utan att kommentera det närmare. Nordenson önskar att domstolen tydligare skulle ha förklarat vilka överväganden som låg bakom deras ställningstagande att adekvat kausalitet förelåg, för att på så sätt ge ledning åt rättstillämpningen för framtida liknande situationer. En alternativ lösning vore, enligt Nordenson, att låta den skadelidandes subjektiva upplevelser spela en större roll, istället för den huvudsakligen objektiva bedömning som gäller idag. På så sätt skulle problemet med adekvat kausa-

---

³⁰ Wennberg, s 30.

³¹ Bengtsson m fl, s 91. Jfr 6:3 SL.

³² Här uppkommer en intressant frågeställning rörande kravet på brottslig gärning. Orsaken till den kränkande behandlingen var i och för sig den gripna kvinnans påstående om HIV-smitta, vilket i sig inte var brottsligt. Men eftersom uttalandet skett i så nära anslutning till misshandel (bl a bettet) och hade sådant samband med denna ansågs kränkningen tillfogad genom misshandelsbrottet. Trots att det skadegörande uttalandet i sig inte var brottsligt utgavs således ersättning för kränkning på grund av dess samband med misshandelsbrottet. Denna lösning förefaller enligt mig vara den rätta då den gripna kvinnans påstående inte skulle haft den aktuella effekten om det inte hade föregåtts av misshandelsbrottet.

³³ Nordenson, JT 1990/91 s 95.

litet i dylika fall kunna undvikas och eventuellt skulle rättstillämpningen bli mer enhetlig. En subjektiv utgångspunkt skulle även samspela med synsättet vid bestämmandet av ersättning för ärr och andra lyten enligt Nordenson.

Det finns inget krav på att den som har vållat brottet ska ha fällts till ansvar för att ersättning ska kunna utges. Att brottet är preskriberat spelar heller ingen roll.³⁴ Däremot krävs det att brottet är *riktat mot* den skadelidande.³⁵ Detta kommer bl a till uttryck i NJA 1993 s 41 I o II, där anhöriga till uppsåtliga dödade personer yrkade ersättning för psykiskt lidande enligt 1:3 SkL. HD uttalade att bestämmelsen tar sikte på den integritetskränkning som någon utsätts för genom ett brott mot *dennes* personliga frihet, frid eller ära och att den därför inte kan anses ge rätt till ersättning för det lidande som därigenom tillfogas någon annan. Hellner har emellertid påpekat att en sådan skada skulle kunna betraktas som en kränkning av den anhöriges sinnesfrid och därigenom kunna berättiga till ersättning enligt 1:3 SkL.³⁶ I SOU 1995:33 ansluter sig dock kommittén till HD:s resonemang i NJA 1993 s 41 I o II, med hänvisning till att den kränkning som drabbar en anhörig till någon som dödas genom ett våldsbrott är av ett annat slag än den sorts kränkning som avses i 1:3 SkL.³⁷ Vad som orsakar en kränkning i 1:3 SkL är främst att någon har velat en annan person illa, medan anhörigas lidande mer handlar om känslor av upprördhet, förtvivlan, vanmakt och hat över att någon gjort den anhörige illa. Dessutom påpekas att en särskild rätt till kränkningarersättning för anhöriga till personer som dödas genom våldsbrott skulle medföra en betydande kostnadsbörda för Brottsoffermyndigheten och eventuellt även för hem- och villaförsäkringarna. Jag håller med kommittén om att det lidande som drabbar anhöriga är av ett helt annat slag än det lidande som brottsoffer utsätts för. Det lidande som brottsoffret utsätts för beror främst på att brottet, d v s själva gärningen, kränker dennes personliga integritet, medan anhörigas lidande snarare kan sägas bero på resultatet av brottet, d v s att brottsoffret skadats.

Frågan kvarstår dock om en anhörig till en person - A - skulle kunna få ersättning för kränkning i de fall ett brott är *riktat* mot den anhörige men objektivt sett är *begånget* mot A. Har ett kränkingsgrundande brott i så fall utövats gentemot den anhörige? Egenmäktighet med barn (7:4 BrB) är ett brott där problemet kan uppkomma: objektivt sett begås nämligen brottet mot barnet, men det kan i många fall vara riktat mot vårdnadshavaren.

I NJA 1995 s 269 ges ett exempel på ett fall där en vårdnadshavare tillerkändes ersättning för *personskada* i form av sveda och värk när ett barn obehörigen skiljdes från denne. Trots att brottet objektivt sett inte var begånget gentemot vårdnadshavaren ansågs det vara riktat mot denne i betydande grad. De psykiska problem som vårdnadshavaren drabbades av ansågs

---

³⁴ Prop 1972:5 s 574. Se bl a NJA 1936 s 207 där skadestånd utdömdes trots att frågan om straffansvar inte ens hade prövats.

³⁵ Hellner, s 404.

³⁶ Hellner, SvJT 1993 s 449, s 454.

³⁷ SOU 1995:33 s 393.

därtill som en påräknelig och näraliggande följd av brottet som begåtts mot barnet, varför ersättning för sveda och värk tillerkändes vårdnadshavaren.

När det gäller 1:3 SkL prövas frågan om kränkingsersättning till vårdnadshavaren vid egenmäktighet med barn i rättsfallet RFS 1995:54.³⁸ HovR:n uttalade att brottet egenmäktighet med barn i första hand har barnet som skyddsobjekt, men att det i vissa fall kan anses riktat även mot vårdnadshavaren i enlighet med NJA 1995 s 269. Med hänsyn till att brottet inte är *direkt riktat* mot vårdnadshavaren ansåg dock HovR:n att kränkningen var av en sådan art att ersättning inte borde utgå enligt 1:3 SkL.

Jag tycker att det är rätt att göra en åtskillnad mellan ersättning för sveda och värk och kränkning i dessa fall. Det främsta argumentet för att inte ge kränkingsersättning till vårdnadshavaren är att brottet inte utgör en direkt kränkning av vårdnadshavarens personliga integritet.³⁹ Argumentet är således konsekvent med resonemanget i frågan om anhöriga till uppsåtligt dödade personer ska ha rätt till kränkingsersättning.

4.4.1.1 Ersättningsgrundande brott

Exempel på brott som kan ge rätt till kränkingsersättning ges i förarbetena till skadeståndslagen.⁴⁰ Departementschefens uppräknade av olika brott gör dock inget anspråk på att vara fullständig. Vilka brott som ska kvalificera till kränkingsersättning kan komma att ändras i takt med att samhällssynen och de straffrättsliga reglerna ändras. En ändring i de straffrättsliga reglerna kan således påverka paragrafens tillämpningsområde. Departementschefen nämner uttryckligen att det inte är uteslutet att ersättning för lidande bör ges även vid andra brott än de som han tar upp i sin redogörelse, och att det är en sak för domstolarna att pröva.⁴¹ Någon analog tillämpning av lagregeln bör dock inte komma ifråga; det är bara de *brottstyper* som nämns i paragrafen som ska kunna leda till att kränkingsersättning utges.⁴² Någon exakt beskrivning av vilka brott som omfattas av ersättningsmöjlighet enligt 1:3 SkL går således inte att göra. Jag redogör nedan för de brott som departementschefen tog upp, liksom de brott som enligt senare lagändringar och praxis anses berättiga till ersättning.

Den första brottskategorin som nämns i lagen är ”brott mot den personliga friheten”. Till denna typ av brott hör främst de brott som anges i 4:1-4 BrB, d v s människorov, olaga frihetsberövande, försättande i nödläge samt olaga tvång. Däremot anses inte olaga hot (4:5 BrB) och de brottstyper där sådant hot ingår eller hemfridsbrott (4:6:1 BrB) som sådana falla in under brott mot den personliga friheten. Dessa brott innefattar dock oftast ofredande och ger därigenom möjlighet till ersättning för kränkning. Till brott mot den person-

³⁸ Göta HovR, mål nr B 1328/1994. Utgången i målet bekräftas även av RFS 1996:17 (Göta HovR, mål nr B 126/1996).

³⁹ SOU 1992:84 s 231.

⁴⁰ Prop 1972:5 s 570 f.

⁴¹ Prop 1972:5 s 571.

⁴² Bengtsson m fl, s 93.

liga friheten hänförs även vissa brott mot person, nämligen våldtäkt (6:1 BrB) och sexuellt tvång (6:2 BrB).⁴³

Med ”annat ofredande som innefattar brott” avses bl a brott som innebär angrepp på den fysiska integriteten och som leder till kroppsskada utan att det föreligger någon egentlig kränkning av den personliga friheten.⁴⁴ Exempel på sådana brott är försök till mord eller dråp (3:1-2, 10 och 23:1 BrB), misshandel (3:5-6 BrB) och rån (8:5-6 BrB).⁴⁵ Ett våldsbrott kan även innefatta ärekränkning, men detta får sällan självständig betydelse. En sådan omständighet kan istället beaktas vid bestämmandet av ersättningsnivån.

Oaktsamhetsbrott såsom vållande till kroppsskada eller sjukdom (3:8 BrB) nämns ej i förarbetena som ersättningsgrundande, men i två HD-fall från 1997 beviljades brottsoffren kränkingsersättning för grovt vållande till kroppsskada i samband med grovt rattfylleri (4a § TBrL) respektive vållande till kroppsskada genom grov vårdslöshet i trafik. I NJA 1997 s 315, där gärningsmannen fälldes till ansvar för grovt rattfylleri, grovt vållande till kroppsskada och obehörigt avvikande från trafikolycksplats (5 § TBrL), diskuterar HD frågan om oaktsamhetsbrott, ensamt eller i förening med annat brottsligt handlande, kan grunda skadeståndsskyldighet för kränkning. Först konstateras att bestämmelsens ordalydelse inte hindrar att kränkingsersättning utges vid oaktsamhetsbrott, även om förarbetena enbart upptar uppsåtliga gärningar som ersättningsgrundande. Vidare sägs att det ligger ”i sakens natur” att en gärning som regel måste ha skett med uppsåt för att kunna kränka någons människovärde. HD menar dock att omständigheterna i ett fall där gärningsmannen gjort sig skyldig till grov vårdslöshet *undantagsvis* kan vara så försvårande att handlingen ”närmar sig en uppsåtlig gärning och därför kan ha samma kränkande innebörd som ett avsiktligt angrepp på den skadelidandes integritet.”⁴⁶ I fallet hänvisas till att det måste ha stått klart för gärningsmannen att brottsoffret kunde ha blivit svårt skadad och att omständigheterna vid händelsen var sådana att de var ägnade att kränka dennes människovärde, varför kränkingsersättning utdömdes. I NJA 1997 s 572 diskuterades frågan om rätt till kränkingsersättning beträffande brotten grov vårdslöshet i trafik (1 § TBrL) och vållande till kroppsskada. HD hänvisade till resonemanget i NJA 1997 s 315 och ansåg att brottsoffret hade rätt till kränkingsersättning med hänsyn bl a till att gärningsmannen medvetet tagit risken att brottsoffret skulle kunna bli dödad eller allvarligt skadad, även om det inte var hans avsikt, samt att han injagat dödsskräck hos brottsoffret.

---

⁴³ Bengtsson m fl, s 91.

⁴⁴ A a s 91 f.

⁴⁵ SOU 1992:84 s 105 ff.

⁴⁶ Härvid hänvisar HD till rättsfallet NJA 1996 s 377 där anhöriga till en person som avlidit till följd av ett grovt oaktsamhetsbrott fick ersättning för personskada eftersom gärningsmannens handlande låg mycket nära ett uppsåtligt handlande. I tidigare praxis hade enbart anhöriga till uppsåtligt dödade personer fått ersättning för personskada (NJA 1993 s 41, I o II).

Brottet ofredande (4:7 BrB) utgör givetvis ett sådant ofredande som 1:3 SkL avser. Som nämnts innebär brotten olaga hot och hemfridsbrott ofta ett ofredande, liksom sexualbrotten sexuellt utnyttjande, sexuellt utnyttjande av underårig, sexuellt umgänge med barn, sexuellt umgänge med avkomling eller syskon och sexuellt ofredande (6:3-7 BrB). När så är fallet berättigar de angivna brotten till kränkingsersättning för ”annat ofredande”. I förarbetena uttalas dock att brotten otukt med barn och otukt med ungdom, vad som i dag motsvaras av sexuellt utnyttjande av underårig, endast undantagsvis kan innebära ofredande. I rättsfallet NJA 1986 s 319 går HD emellertid mot propositionen och påpekar att detta brott i *allmänhet* måste anses innefatta sådant ofredande som avses i 1:3 SkL. Olaga intrång (4:6:2 BrB) bör enligt förarbetena kunna anses som ofredande under vissa förhållanden. Överträdelse av besöksförbud är ytterligare ett exempel på ett brott som kan innefatta ofredande och på det sättet ge rätt till ersättning enligt 1:3 SkL.⁴⁷ Även förförelse av ungdom och förledande av ungdom (6:10 BrB resp 16:12 BrB) skulle undantagsvis kunna betraktas som ofredande. I RFS 1996:58 ansågs omständigheterna kring brottet urkundsförfalskning (14:1 BrB) innebära ofredande som gav rätt till kränkingsersättning.⁴⁸

Brotten brytande av post- eller telehemlighet (4:8 BrB), intrång i förvar (4:9 BrB) och olovlig avlyssning (4:9a BrB) nämns uttryckligen i lagrummet som ersättningsgrundande efter lagändringen 1975. År 1986 togs även brottet olaga diskriminering (16:9 BrB) med som grund för skadeståndsskyldighet. De övriga brotten i brottsbalkens 16 kapitel torde däremot falla utanför paragrafens tillämpningsområde. Ibland kan dock hets mot folkgrupp (16:8 BrB) kvalificera för rätt till kränkingsersättning när brottet samtidigt innefattar ärekränkning av en enskild person.⁴⁹

Med uttrycket ”ärekränkning” förstås alla brott i brottsbalkens 5 kapitel.⁵⁰ De brotten är förtal (1-2 §§), förolämpning (3 §) och förtal av avliden (4 §). När ett misshandelsbrott innefattar ärekränkning får det, som ovan sagts, främst betydelse vid bestämmandet av ersättningsnivån. Enligt förarbetena torde missfirmelse mot tjänsteman (17:5 BrB) undantagslöst innefatta ärekränkning och någon gång ofredande, vilket innebär att det brottet berättigar till ersättning enligt 1:3 SkL. Även förgripelse mot tjänsteman (17:2 BrB) kan innefatta ärekränkning om brottet inte är att anse som ofredande.

Självständigt ämbetsbrott kan enligt förarbetena endast undantagsvis utgöra ett brott i den mening som avses i 1:3 SkL. Vissa former av tjänstefel (20:1 BrB) och brott mot tystnadsplikt (20:3 BrB) kan ändock komma att anses som ofredande eller ärekränkning. Det uttalas att det avgörande för den frågan är hur den handlingsnorm som tjänstemannen ska rätta sig efter är ut-

⁴⁷ SOU 1992:84 s 110 f. Se 24 § lagen (1988:688) om besöksförbud.

⁴⁸ HovR för Västra Sverige, mål nr T 164/1994.

⁴⁹ Prop 1972:5 s 571.

⁵⁰ A a s 570.

formad. Ifall normens syfte är att skydda den enskildes personliga integritet synes 1:3 SkL kunna bli tillämplig.⁵¹

Den sista brottsbeskrivningen i paragrafen, ”dylik brottslig gärning”, syftar i första hand på 15:5-7 BrB, d v s falskt eller obefogat åtal, falsk eller obefogad angivelse och falsk eller vårdslös tillvitelse.⁵² Departementschefen tillägger att även mened med uppsåt att skada oskyldig (15:1 BrB) samt någon gång osann partsutsaga (15:2 BrB) bör kunna räknas till detta slag av brottslig gärning.

Förmögenhetsbrott anses inte i sig kunna grunda någon rätt till kränkningersättning, men om brottet förövas på ett sätt som innefattar kränkning kan ersättning ändå utgå.⁵³ De förmögenhetsbrott som kan ses som ofredande är enligt förarbetena utpressning (9:4 BrB) och försök till utpressning (9:4 och 23:1 BrB) liksom mordbrand (13:1 BrB) och andra allmänfarliga brott enligt brottsbalkens 13 kapitel. Stöld genom väskryckning, vilket betecknas som grov stöld har berättigat till ersättning av Brottsoffermyndigheten och Ansvarsförsäkringens personskadenämnd. Likaså har stöld av cykel berättigat till skadestånd för kränkning i ett fall, då omständigheterna vid tillgreppet ansågs innefatta ofredande.⁵⁴

Vad som gäller vid bostadsinbrott⁵⁵ är för närvarande något oklart då det inte föreligger något HD-fall där frågan är prövad. I RH 1994:137 uttalar HovR att en inbrottsstöld endast *undantagsvis* kan anses innebära kränkning av någons personliga integritet om denne inte har befunnit sig i bostaden då inbrottet skedde. Enligt HovR skulle så exempelvis vara fallet om bostaden utsatts för omfattande förstörelse i samband med inbrottet eller om inbrottet haft andra särskilt skändliga inslag. I det aktuella fallet ansågs det dock inte föreligga några av de angivna skälen att lämna ersättning. Ett exempel på motsatt utgång är RFS 1995:51. I fallet hade gärningsmannen tagit sig in i en kvinnas lägenhet och stulit egendom till ett värde av omkring 20 000 kr, ställt till stor oreda i lägenheten, använt duschen och rört om bland hennes kläder. Med hänsyn till att gärningsmannen utnyttjade kvinnans bostad som om den hade varit hans egen ansåg HovR:n att kvinnan var berättigad till 3 000 kr i kränkningersättning.⁵⁶ Min slutsats av dessa rättsfall samt uttalanden i SOU 1992:84 är att i vart fall inbrottsstölder där den skadelidande har varit hemma, och kanske t o m konfronterats med inbrottstjuven, kan ge rätt till kränkningersättning. I de fall då den skadelidande kommer hem till sin bostad och upptäcker att han har haft inbrott är det däremot snarare ett un-

---

⁵¹ Prop 1972:5 s 571.

⁵² A a s 570 f.

⁵³ SOU 1992:84 s 122 ff.

⁵⁴ RH 1989:52.

⁵⁵ När någon tränger sig in i en annans bostad utan stölduppsåt torde brottet bedömas såsom hemfridsbrott, vilket enligt beskrivningen ovan kan ge rätt till kränkningersättning p g a ofredande. Har gärningsmannen stölduppsåt rubriceras ett bostadsinbrott oftast som grov stöld (8:4 BrB) om inte särskilda omständigheter talar emot att brottet ska anses som grovt (Brottsbalkskommentaren, s 349-353).

⁵⁶ RH 1995:91.

dantag att kränkingsersättning utges enligt HovR:n i RH 1994:137. Vilka omständigheter som ska föranleda dessa undantag synes dock behöva prövas från fall till fall.

I avsnitt 5.3.1 tar jag upp frågan om vilka brott som kan ge rätt till kränkingsersättning enligt hemförsäkringens överfallsskydd. Jag återkommer även till frågan i avsnittet om brottskadeersättning.

4.4.2 Ansvarsfrihetsgrunder

4.4.2.1 Allmänt

Allmänna grunder för ansvarsfrihet från brott anges i brottsbalkens 24 kapitel. Här definieras vilka omständigheter som fritar en gärningsman från straffansvar för den handling han företagit. Gärningsmannen kan t ex ha handlat i *nöd* eller *nödvärn*. Han kan även ha haft en *laglig befogenhet* att bruka våld. Vidare kan en gärningsman undslippa straffansvar om hans handlande beror på att han blivit *beordrad* att utföra handlingen eller om den person som handlingen riktar sig mot har *samtyckt* till handlingen och handlingen är försvarlig.

Enligt Hellner får straffrihetsgrunderna betydelse även för skyldigheten att utge skadestånd.⁵⁷ Han skriver att en handling inte kan medföra skadeståndsskyldighet på ett brott om den inte medför straffansvar. Som jag tolkar det uttalas en däremot stridande åsikt i SOU 1992:84. Där sägs nämligen att en skadelidande kan ha rätt till ersättning enligt 1:3 SkL ”även om gärningsmannen inte kan straffas därför att det föreligger någon straffrihetsgrund”.⁵⁸ Härvid hänvisas till förarbetena⁵⁹, men jag kan inte hitta ett motsvarande uttalande i propositionen. Däremot anges att skadeståndsskyldighet enligt 1:3 SkL kan föreligga även om påföljd bortfaller enligt någon regel i brottsbalkens 34 kapitel. Huvudregeln torde således vara att straff- och skadeståndsfrihet följs åt, även om undantag kan finnas. I t ex ett nödvärnsfall borde ju gärningsmannen rimligen kunna åberopa nödvärn såväl i brottmålet som i målet om skadestånd. Föreligger någon av de friande omständigheterna är min slutsats att det inte spelar någon roll att den skadegörande handlingen är att anse som ett skadeståndsgrundande brott enligt 1:3 SkL. NJA 1997 s 636 är ett exempel på ett fall där ansvarsfrihet för brottet på samtycke ledde till att skadeståndsyrkandena, avseende bl a kränkingsersättning, lämnades utan bifall. Fallet rörde frågan om en person skulle fällas till ansvar för misshandel när föräldrar till muslimska pojkar hade lämnat samtycke till att de skulle omskäras.

---

⁵⁷ Hellner, s 114.

⁵⁸ SOU 1992:84 s 100-101.

⁵⁹ Prop 1972:5 s 574.

4.4.2.2 Särskilt om provokation och medvetet risktagande

Om den skadelidande har provocerat gärningsmannen till att utföra den skadegörande handlingen eller medvetet utsatt sig för risk att skadas, kan man fråga sig om det förhållandet ska påverka skadeståndet på något sätt. En möjlighet är att ersättningskyldigheten faller bort genom att man ser omständigheterna såsom ansvarsfriande, en annan är att sådana förhållanden får betydelse för skadeståndets storlek.

I SOU 1992:84 diskuteras om och hur provokation och medvetet risktagande borde inverka på rätten till skadestånd.⁶⁰ Där uttalas att det krävs att den som utsätts för ett angrepp värnar om sin integritet för att en kränkning av den personliga integriteten över huvud taget ska uppkomma. Gör man inte det, utan utsätter sig för risken att mötas av våld, får man anses ha gett upp kravet på respekt för sin personliga integritet. Därmed kan man inte heller ha ett berättigat krav på ersättning för lidande enligt utredningskommittén. Att sedan omständigheterna kan vara speciella i det enskilda fallet och föranleda en annan bedömning är en annan fråga. Vad utredningskommittén menar med att ersättningskravet inte är berättigat är en smula svårtytt. Då diskussionen om provokation och medvetet risktagande förs under ett avsnitt om ersättningsprinciper tyder det på att dessa omständigheter ska beaktas ifråga om bestämningen av nivån på kränkingsersättningen. I inledningen till diskussionen sägs nämligen att frågan om den skadelidandes eget uppträdande ska påverka bedömningen av *skadan* är av principiell betydelse. De utvecklar resonemanget genom att fråga sig om lidandet, d v s skadan, blir mindre av att den skadelidande insett risken för skada men ändå valt att utsätta sig för den. Att på detta sätt referera till skadans och lidandets storlek talar starkt för att provokation/risktagande får betydelse som faktor vid bestämmandet av ersättningsbeloppet. Å andra sidan säger ju kommittén att den skadelidande genom sitt handlande gett upp sitt krav på personlig integritet och inte längre har något *berättigat krav på ersättning för lidande*. Detta skulle kunna uppfattas som att provokation i likhet med samtycke utesluter, om inte straffansvar, skadeståndsansvar som en ansvarsfrihetsgrund. I och för sig kan man lika gärna uppfatta uttalandet som att skadeståndet jämkas till noll i sådana fall. Skillnaden mellan de olika synsätten är att i jämningsfallet döms skadevällaren skadeståndsansvar fastän skadeståndet bestäms till noll, medan i det andra fallet skadeståndsansvar utesluts. För den skadelidande blir det ingen praktisk skillnad; distinktionen är mer av akademisk principiell natur.

Min tolkning av betydelsen av provokation och medvetet risktagande är ändå att medvållandet inverkar på rätten till ersättning enligt en *glidande skala*; ju allvarigare provokation/risktagande desto lägre kränkning och samtidigt en lägre ersättning. När medvållandet gör att kränkningen reduceras tillräckligt mycket faller slutligen ersättningsrätten bort.

---

⁶⁰ SOU 1992:84 s 234 f.

Enligt kommittén om ideell skada kan det inte bli aktuellt med någon ytterligare jämkning med tillämpning av medvållanderegeln i 6:1 SkL i fall med provokation eller medvetet risktagande. Jämkningsregeln vid personskada är i och för sig tillämplig⁶¹, men kommittén menar att det inte finns utrymme att tillämpa den bestämmelsen på att medvållande från den skadelidandes sida påverkar storleken av den kränkning som tillfogas honom. På så sätt har medvållandet redan fått betydelse för ersättningens storlek.⁶² Ett exempel på denna tillämpning ges i RFS 1995:40.⁶³ En deltagare i ett butiksran blev skadad under rånet då en medhjälpare till butiksägaren sköt mot honom med en pistol. Personen som medverkat i rån försöket yrkade på ersättning för kränkning. HD avböjde skadeståndskravet med hänvisning till att personen medverkat i ett väpnat rån och på så sätt inte kunde anses ha utsatts för en sådan kränkning av den personliga integriteten som ger rätt till ersättning enligt 1:3 SkL.

Ett exempel på betydelsen av den skadelidandes *oskuld* är NJA 1992 s 541, där HD enbart prövade frågan om skadeståndets storlek. I fallet synes den skadelidandes oskuld till brottet ha haft betydelse som en av flera omständigheter vid bestämmandet av ersättningens storlek. HD angav nämligen brottsoffrets oskuld såsom inverkan på integritetskränkningens styrka. På grund av att brottet inneburit en ”högst avsevärd kränkning” av brottsoffrets integritet höjdes skadeståndet avsevärt i förhållande till vad som tidigare utdömts i hovrätten.⁶⁴ Att tolka domen som ett stöd för att provokation och medvetet risktagande verkar sänkande på ersättningsnivån innebär att domen tolkas *e contrario*, vilket kanske inte är lämpligt i alla situationer. Jag menar dock att tolkningen kan ha fog för sig i detta fall - varför annars nämna den skadelidandes oskuld som en av flera skäl till en radikal höjning av skadeståndet?

4.5 Samspelet med ersättning för personskada

Sveda och värk- samt menersättning är liksom kränkning ersättning en ideell ersättning. Detta innebär att ersättning utgår för intressen som inte direkt kan mätas i pengar; ideell skada har mer med personliga och känslomässiga upplevelser att göra.⁶⁵ En skillnad mellan ersättningarna är dock att det krävs en personskada — fysisk eller psykisk — för att ersättning för sveda och värk eller men ska utgå, vilket inte förutsätts för tillämpning av 1:3 SkL. Kränkning ersättning kan utgå såväl i samband med personskada, sakskada och ren förmögenhetsskada som när ingen annan skada har inträffat.⁶⁶ Bestämmelsen är således fristående i förhållande till andra typer av ideell ska-

---

⁶¹ Ds Ju 1997:45, s 32.

⁶² SOU 1992:84 s 263.

⁶³ NJA 1995 s 661.

⁶⁴ I målet höjde HD ersättningen från i HovR:n utdömda 15 000 kr till yrkade 75 000 kr.

⁶⁵ Hellner, s 369.

⁶⁶ I NJA 1994 s 637 utdömdes exempelvis ersättning för lidande på förtal utan att ersättning för någon annan skada var ifråga.

da.⁶⁷ På grund av möjligheten att utge ersättning för kränkning utan samband med att någon annan skada inträffat förekommer förslag att kalla skadetyper för *ren ideell skada*.⁶⁸

Andra skillnader är att kränkingsersättning förutsätter en brottslig gärning, medan ersättning enligt 5:1:1 p 3 SkL enbart förutsätter vållande enligt den skadeståndsrättsliga huvudregeln i 2:1 SkL. Vidare utgår kränkingsersättning för den kränkning som ett brott objektivt för med sig. Ersättning för sveda och värk avser däremot att utgöra ett slags ”plåster på såret” under den akuta sjukdomstiden och menersättning har för avsikt att kompensera den skadelidande för bestående besvär.⁶⁹ Den ideella ersättningen i form av sveda och värk samt men tar således mera sikte på den skadelidandes subjektiva besvär till följd av skadan. Vid båda typer av ersättning kan man dock prata om lidande; lidande på grund av kränkningen när man utsatts för ett brott och lidande som synonym till fysiska och psykiska besvär, d v s en personskada.

4.5.1 Begreppet lidande

Som jag nämnde ovan använder man sig av begreppet lidande såväl vid tillämpningen av reglerna om *sveda och värk* och *men* (5:1:1 p 3 SkL) som vid bedömningen av om någon *kränkning* har skett enligt 1:3 SkL. Detta gör att det kan vara svårt att veta hur gränsen mellan de båda typerna av ersättning ska dras; när ska lidandet ersättas som sveda och värk eller men och när ska lidandet ersättas som kränkning mot den personliga integriteten?

Nordenson hänvisar till den praxis som utformats av Brottskadenämnden och AP-nämnden beträffande gränsdragningen mellan psykisk sveda och värk, men och ”kränkingslidande”.⁷⁰ I nämndernas praxis ersätts psykiska besvär eller störningar som åtminstone står på gränsen till psykiska sjukdomstillstånd som personskada, d v s sveda och värk och men. Allmänna obehags- och oros känslor, som har blivit följden av ett brottsligt angrepp mot den personliga integriteten, ersätts däremot enbart i form av kränkingsersättning. Kommittén för ideell skada definierar lidande enligt meningen i 1:3 SkL som känslor, som den kränkande handlingen framkallat hos den skadelidande; ”chock, rädsla, förnedring, skam eller liknande psykisk påfrestning som inte tar sig sådana medicinska uttryck att den är att anse som personskada”.⁷¹

I NJA 1990 s186 ges ett belysande exempel på gränsdragning mellan ersättningsposterna enligt principerna ovan. Rättsfallet är även refererat ovan i avsnitt 4.4.1. I fallet greps en kvinna och fördes in i en polisbil. Under fär-

---

⁶⁷ Hellner, s 403.

⁶⁸ Bengtsson m fl, s 90.

⁶⁹ Hellner, s 393.

⁷⁰ Nordenson, JT 1990/91, s 93.

⁷¹ SOU 1992:84 s 213.

den bet den gripna kvinnan en polis i handen varefter hon uttalade att hon var HIV-smittad. I anslutning till brottmålet yrkade polisen bl a ersättning för psykiskt lidande beträffande den oro och rädsla hon känt för att ha blivit smittad av HIV samt det förhållandet att personer i hennes omgivning betett sig annorlunda mot henne efter händelsen. En del människor hade nämligen utgått från att hon drabbats av aids och därmed dragit sig undan från henne. HD ansåg att den skadelidande *både* hade rätt till ersättning för kränkning och till ersättning för sveda och värk p g a det psykiska lidandet hon drabbats av. I domskälen angavs att den rädsla och oro som polisen känt för att ha blivit smittad av HIV var så allvarlig att den skulle ersättas som sveda och värk, d v s såsom en personskada. Det psykiska lidande som blev följden av omgivningens beteende skulle däremot ersättas som lidande till följd av kränkning.

I NJA 1991 s 766 gör HD ett principuttalande angående skillnaden mellan begreppet lidande i de olika ersättningsposterna. HD säger att syftet med regeln om ersättning för kränkning är att gottgöra den skadelidande för den integritetskränkning som följer av det brottsliga angrepp som den skadelidande utsatts för. Vidare uttalar HD att ersättningen också kan utgöra kompensation för den oro och det obehag som kan bli följden av ett sådant angrepp. Ersättningen ska däremot inte avse sådant psykiskt lidande som kan sägas utgöra *ett led i ett akut sjukdomstillstånd* och som därmed är hänförligt till personskada. Sådant lidande får istället ersättas genom reglerna om sveda och värk. I en senare dom gör HD ett ytterligare förtydligande beträffande gränsdragningen och uttalar att psykiskt lidande som uppstår i samband med brott och är *medicinskt påvisbart* och av *akut eller kroniskt slag* ersätts som sveda och värk eller men och utgår inte i form av kränkningsersättning.⁷² En medicinskt påvisbar effekt visar sig givetvis tydligast om den skadelidande blir sjukskriven någon tid med anledning av olika psykiska besvär till följd av skadan. Sjukskrivning är dock inget ovillkorligt krav för att det ska vara fråga om lidande i form av personskada.⁷³

Min slutsats efter denna genomgång är att vissa olustkänslor till följd av ett brottsligt angrepp, såsom oro, obehag, sömnsvårigheter och rädsla för att bli drabbad av samma händelse på nytt, anses vara fullt kompenserade i och med kränkningsersättningen. Skulle besvären och obehagskänslorna däremot vara så starka att de har en betydande inverkan på den skadelidandes liv, och därmed utgöra psykiska problem motsvarande ett sjukdomstillstånd, ska ersättning utgå för sveda och värk och eventuellt för bestående men.

4.5.2 Från varandra oberoende ersättningar?

En fråga med nära anknytning till den föregående är om båda ersättningarna kan utgå samtidigt och, i så fall, om det ska ske med separata fastställda belopp eller med ett gemensamt belopp. I detta avsnitt ska jag redogöra för

---

⁷² HD 97-10-27, B 5491/96.

⁷³ SOU 1992:84 s 218.

vad som sagts i litteratur och praxis angående förhållandet mellan ersättning för kränkning och ersättning för personskada i form av sveda och värk och men.

När ersättning för kränkning reglerades genom 6:3 SL torde sådan ersättning endast ha avsett lidande till följd av brott som inte förutsatte att det hade inträffat en personskada. 1:3 SkL avser däremot även lidande genom sådana brott där kroppsskada kan bli följden. Efter tillkomsten av den nya skadeståndslagen uppkom därför frågan om kränkningersättning kunde utgå vid sidan av ersättning för sveda och värk och men i de fall det förelåg en personskada.⁷⁴

I förarbetena till skadeståndslagen ges inget svar på frågan om förhållandet mellan 1:3 och 5:1:1 p 3 SkL. I samband med utarbetandet av brottskadelagen uttalade sig dock utredningskommittén i saken. De skrev att ersättning för lidande, med avseende på kränkning, kan utgå även i de fall den skadelidande drabbas av en personskada. Vidare uttalades emellertid att kränkningersättning regelmässigt beaktas vid fastställandet av ersättning för sveda och värk och men, varför 1:3 SkL enbart har självständig betydelse i de fall ”det inte är fråga om personskada i egentlig bemärkelse”.⁷⁵ Jag förstår detta uttalande som att ersättning för lidande enbart skulle utgå i form av sveda och värk eller men i de fall brottet hade förorsakat en personskada.

Några år senare diskuterade Conradi denna fråga med anledning av ett rättsfall där två systrar tillerkändes kränkningersättning på grund av incest.⁷⁶ Den ena system, A, yrkade i TR:n och HovR:n ersättning för psykiskt lidande. I HD tillade hon att hon även tillfogats en personskada i form av lidande på grund av övergreppen. Den andra system, B, yrkade däremot ersättning för psykiskt lidande samt ersättning för personskada i form av sveda och värk redan under förhandlingarna i TR:n och i HovR:n. Angående A:s påståenden om personskada hänvisar HD i sina domskäl till att dessa påståenden kunde ha framförts redan i TR:n och att det inte fanns några giltiga skäl till att de framkom först i HD. Därav följde att HD:s prövning inte kunde omfatta den i

HD påstådda personskadan på grund av reglerna om ändring av talan.⁷⁷ B:s utformning av talan kommenterades däremot inte i HD:s domskäl. Båda systrarna tillerkändes dock bara ersättning för lidande enligt 1:3 SkL. HD tycks överhuvudtaget inte ha gjort någon prövning av om B led av en ersättningsgill personskada i form av sveda och värk eller men. Jag anser att det är anmärkningsvärt att HD enbart tolkar B:s påstående om psykiskt lidande som lidande enligt 1:3 SkL - psykiskt lidande kan ju lika gärna utgöra ett sjukdomstillstånd med rätt till ersättning för sveda och värk och men. Jag anser därför att frågan borde ha utretts vidare av HD.

---

⁷⁴ SOU 1992:84 s 91.

⁷⁵ SOU 1977:36 s 123.

⁷⁶ Se NJA 1986 s 319 och Conradi, SvJT 1986, s 453 ff.

⁷⁷ 13:3 RB.

Enligt Conradi har HD ställt 1:3 och 5:1:1 p 3 SkL helt vid sidan av varandra i och med domen. Ersättning utdömdes för den rent abstrakta känslan av kränkning, skam och förnedring utan hänsyn till några medicinska symptom. Vad jag förstår är Conradis slutsats att domen ger stöd för att ersättning för lidande kan utgå såväl i form av ersättning för kränkning som i form av ersättning för sveda och värk och men. Själv anser han att ”det själsliga lidandet i följd av en skadehändelse är en enhetlig företeelse”. Han menar att ”ett abstrakt, i det blå svävande lidande”, utan de medicinska symptom som krävs för sveda och värk- och menersättning, ter sig verklighetsfrämmande. Conradi hävdar därefter att all erforderlig ersättning, i fall av psykiskt lidande, kan ges med stöd av 5:1:1 p 3 SkL.

Därmed var ingalunda frågan om förhållandet mellan de båda typerna av ersättning klarlagd. I NJA 1990 s 186 (refererad i stycket ovan) berör dock HD frågan uttryckligen för första gången. Den skadelidande tillerkändes nämligen ersättning för lidande både i form av kränkingsersättning och i form av sveda och värk-ersättning. HD:s ståndpunkt i detta fall, d v s att båda typer av ersättning kunde utgå vid sidan av varandra, har sedermera bekräftats i ett flertal rättsfall.⁷⁸

I NJA 1990 s 186 utdömdes, liksom i ett antal tidigare fall, ett gemensamt belopp för båda typerna av ideell skada.⁷⁹ Nordenson har kritiserat det sättet att redovisa ersättningen med hänvisning till olika skäl.⁸⁰ Dels kan en sammanslagning av ersättningsposterna leda till processuella problem⁸¹ och dels anser Nordenson att det är viktigt med en delad redovisning av ersättningsposterna med hänsyn till behovet av vägledning för rättstillämpningen i domstolar, nämnder och försäkringsbolag. Framförallt när det gäller nivån på kränkingsersättningen föreligger, enligt Nordenson, ett behov av auktoritativ rättsbildning för att rättstillämpningen ska bli enhetlig och inge förtroende för allmänheten. Efterhand har domstolarna börjat redovisa de olika ersättningsposterna för sig och det synes som att det tillvägagångssättet har utvecklats till en huvudregel. Jag anser att en delad redovisning är att föredra; dels beräknas de olika ersättningarna efter olika kriterier och dels är det lättare för den skadelidande att bedöma om den utdömda ersättningen ligger i linje med de rådande ersättningsprinciperna och nivåerna.

---

⁷⁸ Se bl a NJA 1991 s 228, NJA 1991 s 766 och NJA 1992 s 740 I o II.

⁷⁹ Se bl a RFS 1986:41 (Svea HovR, mål nr B 751/86), RFS 1987:25 (RH 1987:40) och RFS 1989:11 (Göta HovR, mål nr B 322/88).

⁸⁰ Nordenson, JT 1990/91, s 96 f.

⁸¹ Nordensons exempel: En skadelidande begär 3 000 kr i sveda och värk samt 7 000 kr för kränkning. Om motparten enbart vitsordar 500 kr för sveda och värk kanske domstolen anser att det första beloppet är för högt och att 1 000 kr är en rimlig nivå på sveda och värk-ersättningen. Ifall domstolen samtidigt menar att 9 000 kr är skälig ersättning för kränkningen; får då domstolen döma ut 10 000 kr (1 000+9 000) i sammanlagd ersättning, trots att domstolens bedömning egentligen skulle resultera i 8 000 kr (1 000+7 000)? Enligt Nordenson är svaret på den frågan sannolikt nekande; åtminstone i de fall det föreligger preciserade yrkanden beträffande de olika skadeföljderna.

4.6 Ersättningens storlek

Eftersom kränkingsersättning är en ideell ersättning motsvarar ersättningen inte några faktiska kostnader och ersättningens storlek är därför långt från självklar. Skadeståndslagen anger inte vad som ska beaktas och det finns inte heller någon tabell att använda som schablon såsom vid bedömningen av ersättningen för sveda och värk respektive lyte och men.⁸² I förarbetena till skadeståndslagen ges dock exempel på vilka kriterier som ska ligga till grund för ersättningens bestämmande.⁸³ Avgörande principer har sedan vidareutvecklats i rättspraxis.⁸⁴ De olika omständigheterna som ska beaktas ger dock inte några uttryckliga beloppsnivåer för de olika brotten.

När det gäller mer exakta bestämmingar av ersättningens storlek finns det emellertid några olika hjälpmedel. I praxis har det nämligen utbildats vissa schablonbelopp för ersättningen.⁸⁵ HD har exempelvis mer eller mindre fastslagit normalbelopp för vissa typer av brott, vilket jag kommer att redogöra för i avsnitt 4.6.2. Brottsoffermyndighetens årliga verksamhetsberättelse kan dessutom utgöra en stor hjälp vid ersättningens bestämmande, eftersom den innehåller en förteckning över utgiven kränkingsersättning uppställt efter olika brottstyper. Även AP-nämnden ger ut en sammanställning över ärenden där kränkingsersättning utgivits liksom en separat sammanställning över ärenden där den skadelidande ej ansetts berättigad till ersättning för kränkning. Nedan följer en redogörelse över olika omständigheter som kan ha betydelse vid bedömningen av ersättningens storlek samt exempel på de schablonbelopp som förekommer i praxis.

4.6.1 Ersättningsprinciper

I förarbetena till skadeståndslagen anges att det i första hand är en skönsmässig uppskattning av graden av det lidande som tillfogats den kränkte som ska ligga till grund för ersättningens storlek.⁸⁶ Det nämns att hänsyn visserligen bör tas till intensiteten i den skadelidandes subjektiva upplevelse av kränkningen men att det i första hand är *förhärskande etiska och sociala värderingar* som ska ligga till grund för frågan om skadeståndets storlek. I förarbetena påpekas också att det spelar en stor roll *under vilka omständigheter* kränkningen har skett, exempelvis om kränkningen har skett offentligt eller i enskildhet. Vidare sägs att det finns skäl att beakta om ett kränkande uttalande har vunnit stor spridning genom massmedia.

I rättspraxis framhålls ytterligare omständigheter som anses ha betydelse för ersättningens storlek. I NJA 1991 s 766 uttalade HD att ersättning för

---

⁸² När det gäller ersättning för sveda och värk respektive lyte och men har Trafikskadenämnden utarbetat schabloner och tabeller till hjälp för fastställandet av ersättning.

⁸³ Prop. 1972:5 s 572.

⁸⁴ SOU 1992:84 s 133.

⁸⁵ HD 97-10-27, B 5491/96.

⁸⁶ Prop. 1972:5 s 572.

kränkning ska bidra till att ge brottsoffret *upprättelse* för det lidande han drabbats av. Detta var särskilt viktigt när det handlade om brott med högt straffvärde, dvs brott där gärningsmannen agerat med betydande hänsynslöshet eller grymhet och på så sätt medfört ett mycket stort lidande för brottsoffret.

Vad betyder det då att man ska ta hänsyn till att det är ett brott med *högt straffvärde*? Enligt 29:1-3 BrB bestäms en gärnings straffvärde med beaktande av brottsrubriceringen, gärningens typiska svårhet i relation till andra brott samt förmildrande och försvårande omständigheter. Med andra ord har gärningsmannens uppsåt stor betydelse vid fastställandet av straffvärdet; både vid brottsrubriceringen, och vid placeringen av gärningen inom brottsrubriceringen. Som exempel kan ges att försök till mord har högre straffvärde än grov misshandel även om de olika gärningarna objektivt sett inneburit lika mycket våld och lika stor livsfara för brottsoffret. Frågan är om gärningsmannens uppsåt eller skuld ska spela en lika avgörande roll vid fastställandet av kränkingsersättning. Ska ett brottsoffer som utsatts för ett mordförsök få högre kränkingsersättning än ett brottsoffer som blivit grovt misshandlad när gärningarna är exakt lika och innebärande livsfara, men där det endast är skillnad i gärningsmannens uppsåt? För en högre ersättning till den person som utsatts för mordförsök talar själva vetskapen om att en annan person velat beröva honom livet. Att veta om att någons avsikt varit att döda måste innebära ett mycket stort lidande för den berörda personen. Men i jämförelse med att ha varit utsatt för grov misshandel där det förelegat livsfara behöver inte mordförsöket ovillkorligen innebära en större kränkning av integriteten hos brottsoffret. Vid själva brottstillfället kan det vara svårt för brottsoffret att avgöra huruvida gärningsmannen verkligen har för avsikt att beröva denne livet eller om avsikten "enbart" är att misshandla. I NJA 1992 s 541 dömdes gärningsmannen för grov misshandel där gärningen inneburit fara för brottsoffrets liv. I domskälen uttalar HD att det faktum att gärningsmannen "inte övertygats om att ha haft uppsåt att beröva [NN] livet bör inte tillmätas betydelse vid bestämmande av ersättningens storlek". Således torde inte gärningsmannens uppsåt ha någon *avgörande* betydelse för kränkingsersättningens storlek när två gärningar objektivt sett är lika. Detta tycker jag är en vettig tillämpning av regeln om kränkingsersättning. På detta sätt skiljer sig också straff och skadestånd åt, vilket jag tycker är en naturlig ordning. Straffets huvudsyfte är ju till syvende och sist prevention, medan skadeståndet, förutom eventuell prevention, har andra viktiga grundvalar, såsom reparation och för kränkingsersättningens del även upprättelse för det lidande en person har blivit utsatt för.⁸⁷

De principer som avgör kränkingsersättningens storlek skiljer sig åt beroende på vilken typ av brott det är fråga om. I SOU 1992:84 görs en sammanställning av olika omständigheter som haft betydelse i rättspraxis med avseende på olika brottstyper.⁸⁸ När det gäller sexualbrott och våldsbrott har gär-

---

⁸⁷ Se vidare i avsnitt 7.3.1.

⁸⁸ SOU 1992:84 s 135 ff.

ningen i sig väldigt stor betydelse liksom om det varit fråga om återkommande handlingar. Vidare beaktas om gärningen utövats på ett sådant sätt att det vittnar om betydande hänsynslöshet och grymhet, om det varit flera gärningsmän och om den riktats mot en person i en utsatt situation, såsom barn, åldringar eller personer med någon form av handikapp. I höjande riktning har även den omständigheten att gärningen utövats av någon som stått den skadelidande nära. För sexualbrottens del anses det särskilt graverande om gärningsmannen är en förälder eller annan nära anhörig till den skadelidande som utnyttjat ett beroende- eller känslorörelseförhållande. I SOU 1992:84 sägs även att stor hänsyn tagits till om gärningen orsakat psykiska besvär hos den skadelidande i form av sömnsvårigheter, rädsla för mörker, mardrömmar t ex.⁸⁹ Här tangeras dock gränsen mot vad som kan ersättas såsom personskada enligt vad som beskrivits i avsnitt 4.5. När det gäller våldsbrott har stor betydelse lagts vid om gärningsmannen använt sig av någon form av tillhygge.

För ärekränkingsbrottens del är det främst uppgifternas art och spridning som är avgörande för ersättningens storlek. Det har även haft betydelse om den skadelidande varit en person i en särskilt ansvarsfull ställning eller bedrivit en verksamhet som gjort honom särskilt känslig för olika uttalanden. Ett exempel är NJA 1994 s 637 som gällde frågan om skadestånd för kränkning p g a förtalsbrott. I fallet hade en herrtidning publicerat fotomontage med kända personer i olika sexuella situationer med rubriken ”En smygitt i kändisarnas hemliga fotoalbum!”. Ifråga om skadeståndets storlek hänvisade HD bl a till att fotomontagen med åtföljande text fått stor spridning och åstadkommit betydande obehag för målsägandena. HD menade att effekten hade förstärkts av att målsägandena var välkända personer. Vid fastställandet av skadeståndets storlek togs även hänsyn till brottens karaktär och de förmodade ekonomiska överväganden som låg bakom publiceringen. För att åstadkomma en preventiv funktion och sålunda bidra till att liknande publicering inte skulle ske i framtiden bestämdes skadeståndet till 100 000 kr för envar av de berörda personerna.

De omständigheter som hittills har tagits upp har varit sådana att de haft betydelse för skadeståndets storlek i höjande riktning. Det finns dock vissa omständigheter som istället kan verka sänkande på ersättningsnivån.

När det gäller sexualbrott har det bl a beaktats att den skadelidande varit en prostituerad kvinna. I RFS 1991:38 hade en prostituerad kvinna blivit våldtagen.⁹⁰ När det gällde kränkingsersättningens storlek anförde HovR att en våldtäkt alltid innebär en kränkning av offrets personliga integritet, men att ett väsentligt inslag i denna kränkning utgörs av den sexuella handlingen i sig. Med hänsyn till att brottsoffret var en prostituerad kvinna, som mot betalning hade varit villig att ha sexuellt umgänge med gärningsmannen, ansågs kränkningen vara mindre jämfört med om någon annan varit brottsof-

---

⁸⁹ SOU 1992:84 s 136.

⁹⁰ RH 1991:35.

fer. Ersättningens storlek sattes, till följd av detta resonemang, betydligt lägre än normalbeloppet vid våldtäkt.

För våldsbrottens del har provokation från den skadelidandes sida haft betydelse (se ovan i avsnitt 4.4.2.2), liksom att den skadelidande är en person som genom sitt yrke regelbundet konfronteras med våld; t ex poliser, väktare och viss vårdpersonal inom sjukvården, bl a psykiatrin. Brottsskadenämnden har uttalat att det ligger i polisyrkets natur att utsättas för faror och psykiska påfrestningar. Enligt utredningskommittén för SOU 1992:84 har Brottsskadenämnden utvecklat en praxis att det måste föreligga särskilda skäl för att ersättning ska utgå i sådana fall.

NJA 1994 s 395 behandlar frågan om och i vilken mån det ska ha någon betydelse för skadeståndets storlek att det är en polisman som är brottsoffer. A, som var polis, utsattes för grov misshandel i tjänsten då en person högg henne i ansiktet och på händerna med en kniv. HD konstaterade att A ”otvivelaktigt utsatts för svår misshandel och en allvarlig kränkning av den personliga integriteten”. Vidare uttalades att de bedömningar som ska göras enligt skadeståndslagen ska följa vanliga principer när en polisman utsätts för ett brottsligt angrepp i tjänsten. En polisman måste dock vara beredd på att mötas med en viss grad av våld och följaktligen vara mentalt förberedd på det. Det måste emellertid finnas en gräns för vad en polisman måste tåla i varje enskilt fall. När väl gränsen är passerad anser HD att det inte finns någon grund för att generellt utdöma lägre ersättning till en polisman än till ett annat brottsoffer. Slutsatsen blir att vissa yrkeskategorier får tåla en viss grad av våld, men att när gränsen har överskridits ska kränkingsersättningens storlek motsvara vad en civil person skulle ha tilldömts.

Ett annat problem är om även mycket små barn ska anses berättigade till kränkingsersättning om de har blivit utsatta för ett skadeståndsgrundande brott. Frågan uppkommer i fall där ett barn har varit så litet att det inte har varit medvetet om den kränkning som det i själva verket har blivit utsatt för.⁹¹ HD behandlar frågan i NJA 1993 s 138. I fallet hade A försökt att beröva sin 17 månader gamla son livet genom att kasta ut honom från ett fönster på tredje våningen i ett bostadshus. I domskälen säger HD att sådant lidande som avses i 1:3 SkL kan ta sig olika uttryck beroende på bl a arten av den brottsliga gärningen och på vem som har utsatts för denna. HD hänvisar till uttalanden i SOU 1992:84 och säger att vissa påfrestningar som olika brott typiskt sett kan medföra saknar aktualitet om det är ett mycket litet barn som utsatts för brottet. Känslor av obehag, skräck och ångest ska däremot beaktas även om brottsoffret är ett litet barn. Det 17 månader gamla barnet tillerkändes också kränkingsersättning med hänsyn till brottets beskaffenhet och de omständigheter varunder det utfördes.

---

⁹¹ SOU 1992:84 s 138.

4.6.2 Exempel på schablonbelopp i praxis

Eftersom kränkingsersättningen är en ideell ersättning och beror på många olika omständigheter i varje enskilt fall är det svårt att fastställa normalbelopp för olika brottstyper. I förarbetena till skadeståndslagen uttalade departementschefen att det i första hand ankommer på domstolarna att anpassa rättstillämpningen till tidens krav. Han förutsatte samtidigt att hänsyn skulle tas till penningvärdets utveckling och fortgående höjningar av den allmänna inkomstnivån.⁹² Rättspraxis är väldigt varierande beroende på de hänsynstagen som görs till ersättningsprinciperna enligt genomgången i föregående avsnitt. Inget brott är ju det andra likt! Man kan dock se en schablonisering av ersättningen för vissa brottstyper, varvid domstolarna och Brottsoffermyndigheten har viktiga roller. Jag kommer därför att ta upp några av de brottstyper där schablonbelopp har utbildats i domstolspraxis och i Brottsoffermyndighetens praxis. Jag återkommer även till Brottsoffermyndighetens praxis i avsnittet om brottsskadeersättning.

När det gäller *grova våldsbrott* har HD varit vägledande för ersättningens storlek. I NJA 1991 s 766 blev två personer utsatta för mordförsök. Med hänsyn till att brottet innefattade en ”synnerligen allvarlig kränkning av den angripnes människovärde” samt att det måste ha medfört ett mycket stort lidande bestämdes ersättningen till 70 000 kr för var och en av de skadelidande. I ett annat fall, NJA 1992 s 541, dömdes gärningsmannen för grov misshandel. Den skadelidande yrkade ersättning för kränkning med 75 000 kr, vilket också utdömdes. I domskälen hänvisar HD bl a till att misshandeln var synnerligen grov, att det var fara för brottsoffrets liv och att brottsoffret känt stark dödsångest under händelsen. HD beaktade även att den skadelidande känt oro för sin fyraårige son som fanns i närheten när misshandeln utövades. Efter dessa avgöranden höjdes brottsskadeersättningen betydligt för de allvarligare våldsbrotten, bara några år tidigare låg ersättningsnivån för sådana brott omkring 15 000 kr.⁹³ Som exempel kan nämnas att brottsskadeersättning för kränkning vid grov misshandel har lämnats med 200 000 kr, som också är det högsta belopp som Brottsoffermyndigheten utgivit i kränkingsersättning.⁹⁴ När det gäller vållande till kroppsskada har ersättning utgått med 90 000 respektive 60 000 kr.⁹⁵ Beträffande ersättningens storlek vid kränkning p g a oaktsamhetsbrott, uttalade HD i NJA 1997 s 315 att ersättningsnivån för grovt vållande till kroppsskada borde sättas något lägre än ett uppsåtligt mordförsök. Med hänsyn till att normalbeloppet för mordförsök låg på 100 000 kr utdömdes därför 90 000 kr i kränkingsersättning. Här har alltså gärningsmannens skuld haft betydelse för ersättningsnivån.

---

⁹² Prop 1972:5 s 572.

⁹³ SOU 1992:84 s 145.

⁹⁴ BrOM:s VB 1995/96 s 71.

⁹⁵ NJA 1997 s 315 och NJA 1997 s 572.

När det gäller andra fall av misshandel varierar ersättningen betydligt med hänsyn till omständigheterna kring gärningen. Brottsoffermyndigheten har fastställt 5 000 kr som lägsta ersättningsbelopp med hänvisning till att bara allvarliga kränkningar är ersättningsbara enligt brottsskadelagen. Undantagsvis har dock ersättningen varit lägre.⁹⁶ I domstolspraxis har jag däremot inte funnit någon sådan uttalad begränsning.

En särskild typ av brott är när en HIV-smittad person har oskyddade samlag med personer som ej har vetskap om dennes smitta och som själva inte är smittade av HIV. Enligt NJA 1995 s 119 ses brottet som grov misshandel om den HIV-smittade personen uppsåtligen överför infektionen, medan brottsrubriceringen blir försök till grov misshandel ifall infektionen inte överförs. I fallet hade den HIV-smittade personen, som ansågs ha varit medveten om sin smitta, haft oskyddade samlag med fem olika kvinnor som inte hade vetskap om dennes sjukdom. Två av kvinnorna blev smittade av HIV. Kränkningserättningen till dessa två kvinnor bestämdes till 150 000 kr, medan de övriga tre kvinnorna tilldömdes 30 000 respektive 60 000 kr, beroende på hur lång tid de hade haft ett förhållande med gärningsmannen.

För sexualbrottens del har det skett en ganska tydlig schablonisering. I Brottsoffermyndighetens praxis är normalbeloppet vid våldtäkt 50 000 kr och vid våldtäktsförsök hälften av beloppet. Vid allvarligare fall av våldtäkt har ersättningsbeloppet varit betydligt högre. När det gäller sexuellt tvång och sexuellt utnyttjande har HD inte angivit några normalbelopp, men Brottsoffermyndighetens praxis visar att ersättningen för kränkning i sådana fall till stor del motsvarar ersättningen vid våldtäkt.⁹⁷ Vid grova sexuella övergrepp mot barn har NJA 1992 s 446 haft stor betydelse och normalbeloppet för kränkning uppgår därför till 100 000 kr.⁹⁸ Även här har ersättningen uppgått till 200 000 kr i ett fall vid grov våldtäkt av barn.⁹⁹

I ett rånfall hotade de maskerade bankrånarna personal och kunder till livet med två skarpladdade pistoler och en automatkarbin. Ett skott avlossades och några personer var dessutom hotade till livet under hela tiden som rånet genomfördes, ca 15 minuter. De personerna fick dessutom motta sparkar och slag. De värst utsatta personerna tillerkändes 50 000 kr var i kränkningserättning, medan övriga närvarande fick kränkningserättning med 30 000 respektive 20 000 kr beroende på vilket våld de blivit utsatta för.¹⁰⁰

För ärekränkingsbrottens del finns ingen praxis från Brottsoffermyndigheten att tillgå, eftersom brottsskadeersättning inte utgår vid sådana brott. Naturligt är dock att ersättningsnivåerna ligger lägre än för vålds- och sexualbrottens del. I tryckfrihetsmål ligger ersättningen för förtal vanligtvis mellan

---

⁹⁶ BrOM:s VB 1995/96 s 71.

⁹⁷ SOU 1992:84 s 144 och BrOM:s VB 1995/96, s 84 ff.

⁹⁸ BrOM:s VB 1995/96 s 69. Se även RFS 1994:47 (RH 76/1994).

⁹⁹ RFS 1996:36 (NJA 1996 s 687).

¹⁰⁰ HD 97-10-27, B 5491/96.

5 000 och 25 000 kr, men det har förekommit att så mycket som 100 000 kr utdömts i sådana fall.¹⁰¹

I de fall bostadsinbrott ger rätt till kränkingsersättning torde beloppen hålla sig relativt låga. I RFS 1995:51 utdömdes 3 000 kr i kränkingsersättning när den skadelidande kom hem och fann att hon hade haft inbrott i sin lägenhet och i RFS 1988:56 utdömdes 1 500 kr p g a hemfridsbrott.¹⁰² Man kan tänka sig att beloppen ligger något högre i de fall den skadelidande befunnit sig hemma under tiden då bostadsinbrottet pågick.

4.7 Preskription

Preskription innebär att rätten till ersättning upphör inom en viss tid. Med andra ord förlorar borgenären sin rätt att kräva ut sin fordran.¹⁰³ Skadeståndslagen innehåller inte någon särskild regel om preskription, vilket betyder att PreskL är tillämplig beträffande anspråk på kränkingsersättning från en gärningsman (1 § PreskL). Huvudregeln ges i 2 § och innebär att skadeståndsanspråk preskriberas tio år från dess tillkomst om inte preskriptionen avbryts dessförinnan.¹⁰⁴ Ett anspråk på skadestånd tillkommer i princip när den skadegörande handlingen eller underlåtenheten inträffar. Enligt Forsström gäller detta även om skadan inträffar först vid en senare tidpunkt eller skadeeffekten visar sig först efter att den skadegörande handlingen företogs.¹⁰⁵

Just när det gäller skadeståndsanspråk i anledning av brott finns det utöver huvudregeln i 2 § en kompletterande regel i PreskL. Enligt lagens 3 § kan nämligen preskriptionstiden förlängas i vissa fall. Preskriptionstiden för sådana ersättningskrav beror närmare bestämt på tiden för åtalspreskription enligt 35 kap brottsbalken. Med åtalspreskription menas den tid inom vilken den misstänkte måste ha häktats eller erhållit del av åtal för att någon påföljd ska kunna prövas. Denna tid skiljer sig åt beroende på vilken påföljd som kan följa på brottet. 3 § PreskL stadgar att en fordran på skadestånd i anledning av brott inte preskriberas före utgången av tiden för åtalspreskription om inte frågan om ansvar för brottet har avgjorts dessförinnan. Har så skett preskriberas fordringen ett år därefter om inte preskriptionstiden går ut senare enligt 2 §. I praktiken får således paragrafen enbart betydelse i de fall då

---

¹⁰¹ SOU 1992:84 s 147 och NJA 1994 s 637 (refererad i avsnitt 4.6.1). Se även RFS 1994:51 (Svea HovR, mål nr B 1203/1994), där det dock inte framgår om skadeståndsbeloppet innefattar ersättning för både kränkning och sveda och värk.

¹⁰² RH 1987:120.

¹⁰³ Forsström, s 62.

¹⁰⁴ Hur preskription avbryts framgår av 5 § PreskL. I korthet går reglerna ut på att gäldenären på något sätt erkänner fordringen gentemot borgenären, borgenären genom skriftlig handling kräver eller påminner gäldenären eller att borgenären väcker talan i domstol eller på annat sätt åberopar fordringen mot gäldenären. Efter ett preskriptionsavbrott börjar en ny tioårig preskriptionstid att löpa.

¹⁰⁵ Forsström, s 27.

tiden för åtalspreskription är tio år eller längre eftersom huvudregeln i 2 § innebär att preskriptionstiden för ett skadeståndsanspråk alltid är tio år.¹⁰⁶

Skulle det vara så att någon har häktats eller fått ta del av åtal före utgången av tiden för åtalspreskription, men att ansvarsfrågan inte har hunnit avgöras inom sagda tid, finns ytterligare en specialregel. I 3 § 2 st PreskL föreskrivs att en skadeståndsfordran i anledning av brott aldrig preskriberas före ettårsdagen efter det att dom eller slutligt beslut meddelats i ansvarsfrågan.

---

¹⁰⁶ A a s 42.

5 Kränkningersättning genom hemförsäkring

5.1 Inledning

När någon har utsatts för ett brott som grundar rätt till kränkningersättning är det givetvis gärningsmannen som i första hand ska gottgöra den skadelidande för kränkningen. Ifall gärningsmannen blir dömd för det skadeståndsgrundande brottet fastställs antingen skadeståndsbeloppet i samband med brottmålsrättegången eller i en särskild rättegång enligt 22 kapitlet RB. Ibland kan man dock inte hitta någon gärningsman, eller så kan man inte med tillräcklig styrka bevisa den tilltalades skuld, varför något skadestånd inte kan utdömas på rättslig väg.¹⁰⁷ Det kan även förhålla sig så att den skadevällande helt enkelt inte har några pengar att betala ersättning med. I dessa fall har den skadelidande möjligheter att få kränkningersättning via sin hemförsäkring eller enligt brottsskadelagen. Då brottsskadeersättning enligt 6 och 7 §§ BrSkL är avsedd att utgå i sista hand, d v s sedan alla andra ersättningsmöjligheter uttömts, är det därmed den egna hem- eller villaförsäkringen som först blir aktuell.¹⁰⁸

5.2 Överfallsskyddet

Det moment i hem- och villaförsäkringarna som träder in vid försäkringstagarens krav på kränkningersättning är det s k *överfallsskyddet*, som har ingått i de flesta sådana försäkringar sedan 1973.¹⁰⁹ I min redogörelse av överfallsskyddets konstruktion och innebörd i detta avseende utgår jag från ÖBB:s villkorsskrivning, se bilaga A. Vid en jämförelse mellan olika försäkringsbolags utformning av detta moment har jag endast funnit marginella skillnader i villkorsskrivningen, varför denna begränsning inte torde ha någon avgörande betydelse.

---

¹⁰⁷ Visserligen existerar det en skillnad mellan kraven på bevisningens styrka i brottmål och tvistemål (se Ekelöf/Boman s 70 och 117). Beviskravet i brottmål - *ställt utom allt rimligt tvivel* - är ju högre än tvistemålets krav på *starkt* bevisning, vilket åtminstone i teorin innebär att en friande brottmålsdom inte nödvändigtvis behöver följas av befrielse från skadeståndsskyldighet. Detta skulle kunna innebära att en tilltalad i ett brottmål frikänns från straffansvar på grund av att det inte är ställt utom allt rimligt tvivel att det är han som är gärningsmannen, medan han döms till skadeståndsansvar eftersom det i tvistemålet anses styrkt att det är han som är skadevällaren. I praktiken torde det ändå vara så att domstolarna är ovilliga till att göra denna extrema åtskillnad mellan beviskraven; i de allra flesta fall följs således straffansvar och skadeståndsansvar åt (se Hellner s 61 ff).

¹⁰⁸ Se kapitel 6 om brottsskadeersättning.

¹⁰⁹ SOU 1992:84 s 154. Den skadevällandes ansvarsförsäkring träder inte in och betalar kränkningersättning eftersom den inte gäller när skadan tillfogats genom en uppsåtlig handling eller i samband med en straffbar handling. Se bl a ÖBB VH 95, moment E 1.2, bilaga A.

Överfallsskyddet innebär att försäkringstagaren kan få ersättning enligt *skadeståndsrättsliga grunder* om denne har blivit utsatt för misshandel eller annat uppsåtligt fysiskt våld.¹¹⁰ Här innefattas således möjligheten att få ersättning enligt 1:3 SkL.¹¹¹ För att få ersättning krävs det att den skadelidande visar att han är berättigad till skadestånd och att den skadevällande är okänd eller inte kan betala skadeståndet. Försäkringstagaren har alltså bevisbördan för att ett *försäkringsfall* har inträffat. Eftersom försäkringen enbart träder in då gärningsmannen är okänd eller inte kan betala ersättningen kan överfallsskyddet sägas fungera som en *omvänd ansvarsförsäkring*.¹¹² *Ansvarsförsäkring* på grund av att försäkringen täcker skadevällarens skadeståndsskyldighet och *omvänd* på grund av att den skadegörande handlingen tillfogats av någon annan än den som försäkringen omfattar.

5.2.1 Begränsningar

På grund av olika begränsningar är möjligheten att få ersättning för kränkning enligt överfallsskyddet snävare än möjligheten att utfå skadeståndsrättslig ersättning från en känd solid gärningsman genom en fastställd dom. För det första krävs att försäkringstagaren skadas i sin egenskap av privatperson. Skador som uppkommer i samband med yrkes- eller tjänsteutövning eller annan förvärvsverksamhet omfattas inte av någon rätt till ersättning enligt överfallsskyddet.¹¹³ Någon motsvarande inskränkning i rätten till ersättning föreligger inte enligt 1:3 SkL. Detta innebär t ex att poliser som skadats i tjänsten inte kan påräkna någon ersättning från sin hemförsäkring. Däremot har de rätt till ersättning enligt skadeståndslagen när de blivit utsatta för våld. Som jag skrivit ovan kan dock tillhörighet till vissa yrkeskategorier medföra att en handling inte ses som kränkande, beroende på att man i vissa yrken måste räkna med risken att utsättas för våld.¹¹⁴

Ett ytterligare undantag från rätt till ersättning enligt överfallsskyddet gäller när skador tillfogas av en person som omfattas av samma försäkring, d v s när skadevällaren hör till den s k *försäkrade kretsen*. Detsamma gäller för skador som vållas av en person som försäkringstagaren bor tillsammans med men som ändå inte är medförsäkrad.¹¹⁵ Med detta undantag följer att vissa typer av brott aldrig kan berättiga till kränkingsersättning genom hemförsäkringen. Dessa brott är bl a hustrumisshandel, annan misshandel inom

---

¹¹⁰ ÖBB VH 95 E 3.1, 2 st. Villkoret föreskriver att *ersättningen bestäms enligt svensk skadeståndsrätt*. Detta innebär att ersättningsposter och ersättningsnivåer är de samma som om ersättningen bestämts direkt enligt skadeståndslagen. Allmänna regler som t ex förutsättningarna för ersättning och preskriptionsregler följer däremot reglerna i konsumentförsäkringslagen (1 § 1 st 1 p KFL).

¹¹¹ SOU 1992:84 s 155.

¹¹² SOU 1992:84 s 154.

¹¹³ ÖBB VH 95 E 3.1, 1 st.

¹¹⁴ Se avsnitt 4.6.1.

¹¹⁵ Redogörelsen av skälen och resonemangen bakom detta undantag bygger på en intervju med Anund Österlund, juridikavdelningen i LFAB, 1998-04-07.

familjen samt nästan alla fall av sexuella övergrepp mot barn.¹¹⁶ Att på detta sätt utesluta rätten till ersättning för skadehändelser som inträffar mellan sammanboende personer beror bl a på att risken inte är kontrollerbar för försäkringsbolaget. Det finns ingenting som säger att kränkningen inte kommer att inträffa om och om igen när gärningsmannen är medförsäkrad eller sammanboende med den skadelidande. En annan anledning har att göra med försäkringens konstruktion i allmänhet. En försäkring bygger ju på att försäkringsfallet är osäkert och relativt ovanligt. Med hänsyn till att relativt många misshandelsfall och sexualbrott sker inom familjen eller mellan sammanboende personer skulle risken vara alltför förutsebar för att kunna ingå i ett försäkringsskydd. Frågan är egentligen en kostnadsfråga för försäkringspremien och en fråga om vad majoriteten av försäkringskollektivet vill vara försäkrad för.

Överfallsskyddet gäller normalt inte heller om den skadelidande vid skadetillfället var *påverkad av alkohol, sömnmedel eller narkotiska medel* och denne inte kan visa att samband saknades mellan påverkan och skada.¹¹⁷ Det är försäkringsbolaget som har bevisbördan för att den skadelidande var påverkad av något berusningsmedel, men så fort bolaget har bevisat detta måste den skadelidande bevisa att samband mellan påverkan och skada saknas. Att bevisa att samband saknas synes väldigt svårt; genom villkorsskrivningen presumeras ju att en uppkommen skada alltid har samband med påverkan oavsett hur allvarlig denna påverkan är. Detta innebär att bevisbördan blir omkastad till nackdel för försäkringstagaren som måste bevisa att skadan skulle ha uppkommit oavsett om han själv var påverkad av något berusningsmedel.

Den omvända bevisbördan har kritiserats såsom stridande mot 32 § 2 st KFL. Paragrafen stadgar nämligen att försäkringsersättning som ej avser skadestånd¹¹⁸ kan sättas ned om den försäkrade framkallar försäkringsfallet genom grov vårdslöshet. Likaså kan nedsättning av försäkringsersättning som ej avser skadestånd ske, när försäkringstagaren framkallar försäkringsfallet genom annan vårdslöshet som ej är ringa. I sistnämnda fall krävs dock att förbehåll om nedsättning har gjorts i försäkringsvillkoren och förbehåll får bara göras om det är påkallat för att förebygga försäkringsfall eller det annars finns särskilda skäl. KFL är enligt 3 § tvingande till försäkringstagarens fördel. Detta innebär att försäkringsvillkor som föreskriver påföljder för framkallande av försäkringsfall, s k *framkallandevillkor*, som ur försäkringstagarens synvinkel är hårdare än lagens regler är ogiltiga. Nilsson skri-

---

¹¹⁶ SOU 1992:84 s 155.

¹¹⁷ ÖBB VH 95 E 3.2.

¹¹⁸ Trots att ersättning från överfallsskyddet endast lämnas under förutsättning att den försäkrade har rätt till skadestånd är 32 § 2 st KFL tillämplig. Paragrafen handlar förvisso om "försäkringsersättning som ej avser skadestånd" men det som åsyftas därmed är ersättning från en ansvarsförsäkring. Tekniskt sett är ersättning från överfallsskyddet en slags omvänd ansvarsförsäkring och avser inte skadevällarens skadeståndsskyldighet. Detta innebär således att överfallsskyddet omfattas av stadgandet. Se Nilsson/Strömbäck, s 147.

ver i Försäkringstidningen¹¹⁹ att det s k alkoholundantaget möjligen bör uppfattas som en föreskrift om framkallande av försäkringsfallet trots att det har utformats som en ansvarsbegränsning.¹²⁰ Därmed menar Nilsson att alkoholundantaget omfattas av 32 § 2 st KFL och att den omvända bevisbördan knappast torde vara förenlig med lagens regler om nedsättning. Jag tycker att alkoholundantaget snarast är ett framkallandevillkor på grund av att det krävs att samband saknas mellan berusning och skada för att försäkringen ska gälla. Om berusning alltid skulle innebära att försäkringen inte vore tillämplig anser jag att villkoret vore ett omfattningsvillkor, om än ett oskäligt sådant.

Som jag förstår det anser Nilsson att en *omvänd bevisbörda* utgör en nackdel för försäkringstagaren i jämförelse med lagens regel som säger att försäkringsersättning enbart tillåts *sättas ned* om försäkringstagaren framkallat försäkringsfallet genom grov oaktsamhet eller genom oaktsamhet som inte är ringa.¹²¹ Om någon genom ringa oaktsamhet framkallar ett försäkringsfall är det inte ens möjligt att sätta ned försäkringsersättningen enligt KFL. En omvänd bevisbörda strider i så fall avsevärt mot lagens bestämmelse.

I ett ärende hos SkVN (nr 42/1997) där frågan om alkoholundantagets tillämplighet prövades, förklarar försäkringsbolaget (LFAB) vilka överväganden som ligger bakom den omvända bevisbördan. Då skaderisken, erfarenhetsmässigt, är stor i samband med alkoholpåverkan anses det nämligen inte rimligt att försäkringstagarkollektivet ska bära risken för alkoholrelaterade skador i de fall omständigheterna är oklara. I fallet menade nämnden att det inte var bevisat att samband saknades mellan försäkringstagarens alkoholpåverkan och den uppkomna skadan. Försäkringsbolaget ansågs därför ha rätt att avböja försäkringstagarens ersättningsanspråk med hänvisning till alkoholundantaget.

Jag anser att denna omvända bevisbörda, fränsett att den eventuellt strider mot tvingande lag, är aningen hård gentemot de skadelidande. Det är ju alltid mycket svårare att bevisa avsaknaden än förefintligheten av någonting. I de fall när samband verkligen föreligger och alkoholundantaget rätteligen ska tillämpas skulle försäkringsbolaget kunna bevisa detta likaväl som att försäkringsbolaget måste bevisa att någon har utsatt sig för risken att skadas och på så sätt åberopa att försäkringen inte gäller. Å andra sidan kan det vara väldigt svårt att utreda omständigheterna kring skadefallet just när den skadelidande har varit påverkad av något berusningsmedel. Om inte den skadelidande kan redogöra för händelseförloppet underlättar den nuvarande vill-

---

¹¹⁹ Försäkringstidningen 6-7/81 s 12.

¹²⁰ En ren ansvarsbegränsning omfattas ej av konsumentförsäkringslagens tvingande regler. Oskäliga omfattningsvillkor bedöms nämligen genom sedvanliga avtalstolkningsmetoder, t ex oklarhetsregeln och 36 § avtalslagen.

¹²¹ I de fall berusning/påverkan av sömn- eller narkotiskt medel i så hög grad bidrar till skadan att man skulle kunna tala om uppsåtligt framkallande av försäkringsfallet tillåter KFL att försäkringsersättning överhuvudtaget inte utgår (32 § 1 st KFL). Det borde samtidigt innebära att en omvänd bevisbörda inte är till försäkringstagarens nackdel i sådana fall.

korsskrivningen försäkringsbolagets utredningsarbete. Sammanfattningsvis anser jag att den omvända bevisbördan har fog för sig m h t försäkringsbolagens svårighet att utreda oklara fall, men då jag menar att utformningen av alkoholundantaget faller under bestämmelsen om framkallandevillkor i 32 § 2 st KFL blir min slutsats att den omvända bevisbördan strider mot tvingande lag.

Ett ytterligare undantag från rätt till ersättning är om den skadelidande *utan skälig anledning har utsatt sig för risken att skadas*.¹²² Det innebär att ersättning inte utges till en skadelidande som genom vårdslöshet, oaktsamhet eller oförsiktighet försatt sig i en situation där skaderisken är väldigt stor.¹²³ Detta undantag är intressant i de fall det föreligger provokation och medvetet risktagande från de skadelidandes sida. Jag behandlar frågan utförligare under avsnitt 5.3.2.

Slutligen gäller ett undantag från ersättningsrätt om den försäkrade skadats i samband med att han *utfört eller medverkat till ett uppsåtligt brott* och det kan leda till dagsböter eller högre straff.¹²⁴

När det gäller ”alkoholundantaget”, undantaget för den som utsätter sig för risk att skadas samt undantaget för skador som tillfogas i samband med att man gör sig skyldig till en uppsåtlig gärning skrivs att försäkringen *normalt* inte gäller. Det innebär således att undantag från undantagen kan göras i särskilt ömmande fall. Exempelvis kan den som utnyttjar sin nödvärnsrätt enligt 24:1 BrB, för att t ex avvärja ett brottsligt angrepp, få rätt till ersättning fastän han medvetet utsatt sig för risk att skadas.¹²⁵

5.3 Tillämpningsproblem

5.3.1 Krav på fysiskt våld

I och med att försäkringsvillkoret uppställer ett krav på att den skadelidande blivit utsatt för *misshandel eller annat uppsåtligt fysiskt våld* undantas vissa av de brott som enligt en direkt tillämpning av 1:3 SkL skulle berättiga till kränkingsersättning. Genom kravet på uppsåt berättigar inte vållandebrotten, t ex vållande till kroppsskada eller sjukdom (3:8 BrB) samt framkallande av fara för annan (3:9 BrB) till ersättning från försäkringen. Klart är också att de brott som över huvud taget inte innebär någon fysisk kontakt är undantagna från försäkringens omfattning. Sådana brott är bl a ärekränkingsbrott, brytande av post- eller telehemlighet, intrång i förvar, olovlig avlyssning och olaga diskriminering m m. Det är däremot mycket svårare att dra gränsen för vad som är ersättningsbart enligt försäkringen beträffande

---

¹²² ÖBB VH 95 E 3.2.

¹²³ SOU 1992:84 s 155.

¹²⁴ ÖBB VH 95 E 3.2 och SOU 1992:84 s 155.

¹²⁵ Intervju med Anund Österlund, juridikavdelningen i LFAB, 1998-05-11.

brott som innebär fysisk kontakt, men där det är tveksamt om det handlar om våld. Roos nämner att det möjligtvis förhåller sig så att handlingar som enbart innefattar "psykisk grymhet" inte faller under överfallsskyddet.¹²⁶ Samtidigt uttalar han att den kategorin av brott inte är så viktig i sammanhanget eftersom misshandel och våldtäkt är de dominerande ersättningsgrunderna.

De brott som ger rätt till ersättning är främst misshandel, försök till mord och våldtäkt. I branschpraxis har även väskryckning (8:1 el 4 BrB) gett rätt till ersättning. När det gäller fall av sexuellt utnyttjande av underårig (6:4 BrB) är huvudregeln att det krävs någon form av fysiskt våld i samband med brottet för att ersättning ska kunna lämnas. Enligt policybeslut kan man dock bortse från detta krav med hänsyn till omständigheterna i enskilda fall och ändå lämna ersättning från överfallsskyddet.¹²⁷ Vad gäller sexualbrotten sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande och sexuellt ofredande (6:2, 3 och 7 BrB) föreligger det dock ingen rätt till kränkingsersättning från hemförsäkringen, om de inte samtidigt inneburit att brottsoffret blivit utsatt för fysiskt våld.

SkVN har i ett fall diskuterat om sexuellt utnyttjande kan ge rätt till ersättning från överfallsskyddet när kravet var att den skadelidande skulle ha blivit utsatt för "misshandel eller annat uppsåtligt våld".¹²⁸ Nämnden menade att brottsbalkens bestämning av misshandel skulle ligga till grund, d v s att någon tillfogar annan kroppsskada, sjukdom eller smärta. Eftersom psykiskt lidande med en medicinskt påvisbar effekt innefattas i begreppet sjukdom skulle tillfogande av vissa former av psykiskt lidande kunna falla under misshandelsbegreppet enligt nämnden. I fallet prövades inte om det förelåg ett sjukdomstillstånd, men om det hade gjort det, och om den effekten hade omfattats av gärningsmannens uppsåt ansåg nämnden att brottet skulle berättiga till ersättning från överfallsskyddet. Med andra ord skulle detta brott kunna ge rätt till kränkingsersättning från hemförsäkringen om gärningsmannen uppsåtligt tillfogat den skadelidande ett medicinskt påvisbart sjukdomstillstånd. Trots att inte 1:3 SkL kräver att det föreligger en personskada för dess tillämpning, skulle detta krävas i dylika fall m h t villkorsskrivningen.

Brottet ofredande (4:7 BrB) är ett brott som är svårbedömt ifråga om det kan grunda rätt till kränkingsersättning från överfallsskyddet. Med ofredande avses bl a att någon handgripligen antastar en annan person. Det kan t ex röra sig om knuffar och sparkar.¹²⁹ Angreppet får dock inte orsaka skada eller smärta eftersom handlingen i så fall bedöms som misshandel. För att överfallsskyddet ska kunna lämna ersättning för kränkning krävs att den skadelidande utsätts för uppsåtligt fysiskt våld, men enligt villkoret krävs det inte att våldet har resulterat i en personskada. Jag anser därför att det

---

¹²⁶ Roos, s 128.

¹²⁷ Intervju med Anund Österlund, juridikavdelningen i LFAB, 1998-04-07.

¹²⁸ RFS, B 1989:49, SkVN dnr 85/1989.

¹²⁹ Brottsbalkskommentaren, del I, s 226.

borde vara möjligt att utge kränkingsersättning från överfallsskyddet för ofredande.

5.3.2 Provokation och medvetet risktagande

Försäkringsvillkoren för kränkingsersättning är, som tidigare beskrivits, formulerade på ett annat sätt än skadeståndslagens rekvisit. Bland annat gäller försäkringen normalt inte när man utan skälig anledning utsatt sig för risken att skadas. Något sådant undantag återfinns inte i 1:3 SkL, utan medvetet risktagande inverkar där istället på kränkningen och därmed ersättningens storlek, se avsnitt 4.4.2.2. I försäkringsvillkoren är det således klart utskrivet att risktagande från den skadelidandes sida normalt diskvalificerar denne från kränkingsersättning enligt överfallsskyddet. Har den skadade utsatt sig för en risk föreligger med andra ord inte något försäkringsfall i villkorets mening; risktagandet kan sägas utgöra en omständighet som utesluter försäkringsbolagets skyldighet att utge ersättning. Har man bedömt att den skadelidande inte utsatt sig för en risk att skadas ska således försäkringsersättning utgå. Frågan är då om full ersättning obetingat ska utgå eller om det finns en möjlighet att jämka kränkingsersättningen av någon anledning. Ett risktagande kanske inte har ansetts utgöra hinder för att tillämpa överfallsskyddet i sig, men kanske åberopas som skäl att jämka kränkingsersättningen p g a att kränkningen blivit mindre.

AP-nämnden har i ett flertal fall prövat ärenden där det har varit fråga om medvetet risktagande. I ett ärende angående frivilligt ingripande i ett pågående slagsmål, hänvisade nämnden till att den skadelidande medvetet utsatt sig för en risk att bli misshandlad. Den skadelidande ansågs därför inte ha utsatts för någon kränkning av sin personliga integritet genom det knivangrepp han utsattes för.¹³⁰ Likaså ansåg AP-nämnden att en person som haft flera möjligheter att dra sig undan ett bråk, men underlätit det, inte värnade om sin personliga integritet och därför inte var berättigad till kränkingsersättning.¹³¹ Eftersom AP-nämnden inte ska uttala sig i frågan om ersättningsansvar, utan enbart lämnar rådgivande yttranden angående ersättningens storlek, utgår jag från att försäkringsbolagen bedömt respektive ärende som försäkringsfall, men ändå ansett att ersättning för kränkning inte skulle utgå.¹³² Har denna konstruktion verkligen har fog för sig? Om försäkringsbolaget bedömt ärendet som ett försäkringsfall borde ju hänsyn redan ha tagits till om den skadelidande ”utan skälig anledning utsatt sig för risken att skadas”. Genom att godta försäkringsfall torde bolagen följaktligen ha ansett att så inte var fallet. Finns det då någon möjlighet att särbehandla kränkingsersättningen och åberopa argument som redan borde ha övervägts vid bolagets prövning om försäkringsfall?

---

¹³⁰ AP-nämnden, dnr 104/1990.

¹³¹ AP-nämnden, dnr 204/1996.

¹³² I AP-nämndens stadgar § 3 skrivs att nämnden avger rådgivande yttranden i ärenden angående ersättning. I § 7 föreskrivs att nämnden inte har rätt att uttala sig i fråga huruvida eller i vad mån ersättningsansvar åvilar det aktuella försäkringsbolaget.

En orsak till att AP-nämnden råder försäkringsbolag att neka ersättning i vissa ärenden angående kränkingsersättning, kan vara att nämnden anser att försäkringsbolaget inte borde ha tagit skadan som ett försäkringsfall från första början. Eftersom AP-nämnden inte ska uttala sig i frågan om ersättningsansvar kan dock ersättning inte nekas på den grunden. Att hänvisa till att den skadelidande gett upp sitt krav på personlig integritet kan därför tänkas vara ett sätt att komma till ett resultat som står i överensstämmelse med de överväganden som ligger bakom 1:3 SkL. Jag anser att det kan vara rimligt med sådana lösningar i enskilda fall, men att huvudregeln i försäkringsbolagens praxis borde vara att full ersättning utgår ifall bolaget har bedömt att undantaget för risken att skadas inte är tillämplig. I och för sig står det i villkoret att försäkringen *normalt inte* gäller om den försäkrade utan skälig anledning utsatt sig för risken att skadas. I undantagsfall kan möjligen kränkingsersättningen sättas ned eller falla bort trots att man godtagit försäkringsfall med hänvisning till en generös tillämpning av villkoret.¹³³ Även Anund Österlund på juridikavdelningen i LFAB, anser att det inte torde finnas någon möjlighet att jämka ersättningen med hänvisning till provokation och medvetet risktagande om försäkringsbolaget väl godtagit ärendet som ett försäkringsfall.¹³⁴ Sedan är det givetvis en annan sak ifall försäkringsbolaget och försäkringstagaren överenskommer om en skälig ersättning i det enskilda fallet.

5.4 Preskription och omprövning

Preskriptionstiden för en fordran på kränkingsersättning från hemförsäkringens överfallsskydd regleras i KFL. Att ersättningen bestäms enligt svensk skadeståndsrätt spelar ingen roll; hänvisningen till svensk skadeståndsrätt innebär bara att ersättningsposter och beloppsnivåer följer de skadeståndsrättsliga reglerna och normerna.

I 39 § KFL föreskrivs att den som vill kräva ut försäkringsersättning förlorar rätten till ersättning om han inte väcker talan mot försäkringsbolaget inom tre år från det att han fick kännedom om att fordringen kunde göras gällande, och i varje fall inom tio år från det att fordringen tidigast hade kunnat göras gällande. Om den som vill kräva ut försäkringsersättning har anmält skadan till försäkringsbolaget inom sagda tid, har han alltid sex månader på sig att väcka talan sedan försäkringsbolaget förklarat att slutlig ställning tagits i ersättningsfrågan. Har väl preskriptionsavbrott skett enligt bestämmelsen upphör KFL:s preskriptionsregler att gälla och istället gäller de allmänna preskriptionsreglerna enligt PreskL för tiden efter preskriptionsavbrottet.¹³⁵

---

¹³³ I de fall det föreligger en personskada kan man exempelvis tänka sig att ett försäkringsbolaget anser att personskadan borde ersättas, men att kränkingsersättningen borde jämkas till noll på grund av medvetet risktagande, provokation eller frivilligt ingripande i slagsmål.

¹³⁴ Intervju med Anund Österlund, juridikavdelningen, LFAB, 1998-04-07.

¹³⁵ Nilsson/Strömbäck, s 177.

För kränkingsersättningens del torde dagen för kännedom om att fordringen kan göras gällande och dagen då fordringen tidigast kan göras gällande oftast vara skadedagen, d v s dagen för brottets utövande. Eftersom kränkingsersättningen inte beror på att en fysisk eller psykisk personskada ska ha uppkommit är det ovanligt att dagen för kännedom om skada inträder senare än skadedagen. Om någon exempelvis har blivit medvetlös under en tid till följd av det brottsliga angreppet kan däremot dagen för kännedom om att fordringen kan göras gällande ligga senare i tiden än skadedagen. Hur förhåller det sig då med dagen då fordringen tidigast hade kunnat göras gällande? Utgångspunkten för den yttersta tioårspreskriptionen torde aldrig kunna vara någon annan dag än skadedagen för kränkingsersättningens del eftersom denna dag inte beror på någon person- eller sakskada där skadeeffekten kan vara fördröjd. Den ersättningsgrundande skadan ifråga om kränkingsersättning uppkommer enligt mig vid tiden för gärningens utövande; d v s, det är själva gärningen och brottsoffrets lidande vid brottets utövande som utgör den huvudsakliga skadeeffekten. Oro, obehag och sömnsvårigheter m m är visserligen effekter av brottet, men de uppträder i allmänhet i samband med brottet och kompenseras i vilket fall genom att kränkingsersättningen huvudsakligen fastställs efter objektiva kriterier.

Sammanfattningsvis måste den skadelidande väcka talan inom tre år från överfallet eller, om den skadelidande inte varit vid medvetande efter överfallet, tre år från den dagen den skadelidande får kännedom om att fordringen kan göras gällande.

Enligt 39 § 2 st KFL har en försäkringstagare, som har anmält sitt anspråk på kränkingsersättning inom de nämnda tidsfristerna, alltid rätt att väcka talan inom sex månader från det att försäkringsbolaget meddelat sitt beslut i ersättningsfrågan. Även om den treåriga (eller tioåriga) preskriptionstiden överskrids ska försäkringstagaren således alltid ha sex månader på sig att begrunda beslutet och kunna förbereda sig för en eventuell stämning.

Om försäkringstagaren inte vill väcka talan mot beslutet synes det i praktiken räcka med att försäkringstagaren kontaktar sitt försäkringsbolag inom sexmånadersfristen med krav på omprövning av beslutet. Försäkringsbolaget kan då hänskjuta ärendet till kostnadsfri prövning i AP-nämnden eller i Skadeförsäkringens Villkorsnämnd beroende på vad ”överklagandet” rör sig om. Har försäkringsbolaget avslagit försäkringstagarens begäran om kränkingsersättningen med hänvisning till villkorets utformning är det Skadeförsäkringens Villkorsnämnd som prövar ifall beslutet är motiverat. AP-nämnden kan däremot pröva ersättningsbeloppets storlek ifall försäkringstagaren beviljats ersättning, men anser att ersättningen är för låg. Prövningen i nämnderna har dock ingen rättslig verkan eftersom nämndernas yttranden bara är rådgivande.¹³⁶ Försäkringsbolagen är följaktligen fria att välja om de

---

¹³⁶ AP-nämndens stadgar, § 3 och Skadeförsäkringens villkorsnämnds stadgar § 4.

vill följa ett nämndsytrande eller inte. Det är dock sällan som ett försäkringsbolag avviker från ett sådant yttrande.

Om försäkringsbolaget står fast vid sitt beslut återstår dock enbart möjligheten att väcka talan vid tingsrätt inom sexmånadersfristen.

6 Brottsskadeersättning

6.1 Inledning

I de fall en skadelidande inte kan få kränkingsersättning från gärningsmannen på grund av att denne inte har råd att betala ersättningen eller på grund av att gärningsmannen är okänd kan, under vissa förutsättningar, ersättning utgå från hemförsäkringen enligt beskrivningen i föregående kapitel. Som tidigare har beskrivits har dock hemförsäkringens överfallsskydd viktiga begränsningar och undantag för dess tillämplighet. Många brott faller därför utanför möjligheten att erhålla kränkingsersättning från överfallsskyddet. En viktig kategori av brott som faller utanför hemförsäkringens skydd är brott inom familjen, t ex sexuella övergrepp mot barn samt barn- och kvinnomisshandel. Andra brott som överfallsskyddet inte gäller för är bl a våld mot tjänsteman, ärekränkingsbrott och oaktsamhetsbrott. För att den skadelidandes rätt till skadestånd inte ska ”stanna på papperet” finns det därför i sista hand en möjlighet att få ersättning av statsmedel.¹³⁷ Enligt 2 § 2 st BrSkL kan en skadelidande nämligen erhålla kränkingsersättning i form av brottsskadeersättning. Att brottsskadeersättning ska utgå i sista hand framgår av 6 och 7 §§. Där stadgas att skadestånd som har betalats eller som bör kunna bli betalt samt annan ersättning som den skadelidande har rätt till på grund av skadan ska avräknas vid bestämmandet av brottsskadeersättning. Om skadan har reglerats genom en hemförsäkring kan därför normalt ingen ytterligare ersättning lämnas från Brottsoffermyndigheten.¹³⁸

6.2 Historik

Vid brottsskadelagens tillkomst ansåg kommittén bakom utredningen att det inte fanns någon anledning att statens ersättningsåtagande enligt lagen skulle omfatta rätt till ersättning för kränkning.¹³⁹ När lagen trädde ikraft 1978 innehöll den således enbart bestämmelser om rätt till ersättning vid personskada samt i vissa fall vid sakskada och ren förmögenhetsskada. Anledningen till detta var enligt kommittén att det personliga lidande som uppkom vid angrepp på den fysiska integriteten och som ledde till kroppsskada regelmässigt beaktades vid fastställandet av ersättning för sveda och värk eller men till följd av kroppsskadan.¹⁴⁰ Bestämmelsen om ersättning för kränkning skulle således enbart få självständig betydelse i de fall det inte var fråga om personskada i egentlig bemärkelse. Kommitténs avsikt var inte att inskränka rätten till ersättning för lidande och uttalade att ” [i] de fall där humanitära skäl och kriminalpolitiska hänsyn motiverar ersättning torde gär-

---

¹³⁷ Hellner, s 469 f.

¹³⁸ Brottsoffermyndigheten, ”Information om Brottskadelagen”, s 5.

¹³⁹ SOU 1977:36 s 124.

¹⁴⁰ A a s 123.

ningen som regel innefatta våld eller tvång av sådant slag att personskada i egentlig mening föreligger”. Vidare påpekade kommittén att om någon utsätts för t ex våldtäkt, men inte åsamkas smärta genom fysiskt våld eller råkar i psykiskt chocktillstånd, kan ändå angreppet på den personliga integriteten som brottet innebär, anses vara av den art att det utgör en personskada. Ersättning skulle därmed utgå i form av ersättning för personskada. Utredningskommittén ansåg samtidigt att det inte fanns några skäl att ersättning skulle utgå från det allmänna för sådana brott som ofredande eller ärekränkning utan att någon ekonomisk förlust i något hänseende hade uppkommit.

Vid en översyn av BrSkL ungefär tio år senare framkom förslag att ersättningsrätten enligt BrSkL borde utvidgas till att omfatta även ersättning för sådant lidande som avses i 1:3 SkL. Som huvudsakliga skäl angavs att det både i domstolspraxis och i brottsskadenämndens praxis förekommit fall av våldtäkt och sexualbrott mot barn och vuxna där det inte förelåg någon personskada och att någon brottsskadeersättning sålunda inte kunnat utges. Eftersom samhället strävade efter att på olika sätt hjälpa våldtäktsoffer och andra som varit utsatta för sexuella övergrepp var det otillfredsställande att brottsskadeersättning inte kunde utgå i sådana fall.¹⁴¹ Sålunda kan brottsskadeersättning utgå för lidande på grund av brott, d v s kränkning, från och med den 1 juli 1988. Rätten till kränkingsersättning enligt 2 § 2 st BrSkL är dock begränsad i förhållande till 1:3 SkL. Av de brott som avses i skadeståndslagens stadgande är det bara *brott mot den personliga friheten* och *brott som innebär ofredande* som kan ge rätt till kränkingsersättning enligt BrSkL.

6.3 BrSkL och Brottsoffermyndigheten

Ärenden om brottsskadeersättning prövas av Brottsoffermyndigheten enligt 12 § BrSkL.¹⁴² Vid bestämmandet av ersättningen är det viktigt att notera att brottsskadeersättning inte är något skadestånd i egentlig mening. Det innebär bl a att myndigheten inte är bunden av ett eventuellt domstolsavgörande i det aktuella ärendet.¹⁴³ Har domstolen sakprövat skadeståndet bestäms dock oftast brottsskadeersättningen till samma belopp.¹⁴⁴ Brottsoffermyndigheten är med andra ord fri att utbilda sin egen praxis beträffande t ex vilka ersättningsprinciper som ska vara avgörande och ersättningen storlek.¹⁴⁵ I många fall grundar sig dessutom både beslut om försäkringsersättning och domstolsavgöranden om kränkingsersättning på Brottsoffermyndighetens

¹⁴¹ Ds Ju 1987:1 s 26 f och Prop 1987/88:92 s 6.

¹⁴² Före den 1 juli 1994 var det Brottsskadenämnden som prövade ansökningar om brottsskadeersättning.

¹⁴³ Hellner, s 470.

¹⁴⁴ BrOM, VB 1995/96, s 67.

¹⁴⁵ Till myndighetens verksamhetsberättelse finns det också en referatsamling fogad, vari olika brott kategoriseras och kort refereras med angivande av avgörande omständigheter och ersättningsnivåer. Från och med 1997 kommer referatsamlingen att ges ut separat och enbart uppdateras vid behov, enligt uppgift från Brottsoffermyndigheten.

praxis.¹⁴⁶ En annan viktig sak är att det inte finns någon möjlighet att överklaga ett beslut som Brottsoffermyndigheten har fattat (12 § 2 st BrSkL). Det är dock relativt vanligt att ärenden *omprövas*, eftersom myndigheten inte är bunden av sina egna beslut.¹⁴⁷ Omprövning kan ske antingen på begäran av sökanden eller på myndighetens eget initiativ. Om det är sökanden som har begärt omprövningen sker alltid en ny fullständig prövning.¹⁴⁸

Det grundläggande kravet för att överhuvudtaget kunna få brottskadeersättning är att skadan har uppkommit till följd av brott, 1 § BrSkL. Det allmänna kravet på brottslig gärning utgör dock ingen begränsning i förhållande till skadeståndslagen i möjligheten att erhålla kränkingsersättning. Brottslig gärning är som bekant även ett grundkrav för rätt till kränkingsersättning enligt skadeståndslagen. Brottsskadelagen skiljer sig dock från skadeståndslagen beroende på att enbart brott mot den personliga friheten eller annat ofredande som innefattar brott kan ge rätt till kränkingsersättning (2 § 2 st BrSkL). Enligt skadeståndslagen finns det ju även en möjlighet att få kränkingsersättning vid brotten brytande av post- eller telehemlighet, intrång i förvar, olovlig avlyssning, olaga diskriminering och ärekränkning eller dylik brottslig gärning. Beträffande vilka brottsarter som innefattas i uttrycket ”brott mot den personliga friheten eller annat ofredande som innefattar brott” hänvisar jag till redogörelsen i avsnitt 4.4.2.1.

Vad krävs då av en skadelidande för att det ska anses bevisat att han har blivit utsatt för ett brott? Om gärningsmannen är känd krävs fällande dom eller beslut av åklagaren att underlåta åtal.¹⁴⁹ När det är en okänd gärningsman prövar Brottsoffermyndigheten självständigt om sökanden har skadats genom brott. Beviskravet är att det ska vara övervägande sannolikt att skadan har skett genom en brottslig gärning.¹⁵⁰

Enligt 10 § BrSkL avräknas som huvudregel ett självriskbelopp från brottskadeersättningen. Om särskilda skäl föreligger kan dock Brottsoffermyndigheten avstå från att göra självriskavdrag. För kränkingsersättningens del kan det bli aktuellt när det handlar om ett brott mot barn eller ungdomar.¹⁵¹

6.4 Verkan av provokation och medvetet

---

¹⁴⁶ BrOM, VB 1995/96, s 67.

¹⁴⁷ Hellner, s 470.

¹⁴⁸ Ds Ju 1997:45

¹⁴⁹ Om den misstänkte har avlidit innan skuldfrågan har avgjorts, eller den misstänkte är straffmyndig, räcker det att den misstänkte har erkänt vid förundersökningen eller att det på annat sätt framgår att den misstänkte har begått brottet. Se BrOM, VB 1995/96, s 66.

¹⁵⁰ BrOM, VB 1995/96, s 66 f.

¹⁵¹ Se a a s 81. Under verksamhetsåret 1995/96 var självriskbeloppet 1 000 kr.

risktagande

I fråga om nedsättning av brottsskadeersättning på grund av medvållande på den skadelidandes sida hänvisas i första hand till 6:1 SkL, men 9 § BrSkL nämner även andra grunder till jämkning. I 9 § 2 st BrSkL finns det nämligen en möjlighet att sätta ned eller utesluta rätten till brottsskadeersättning om särskilda skäl föreligger med hänsyn till att den skadelidande på grund av sitt uppträdande i samband med brottet, eller på annat liknande sätt, uppsåtligt eller av oaktsamhet *ökat skaderisken*. Som jag tidigare har skrivit anser kommittén om ideell skada att det inte finns utrymme för jämkning av kränkingsersättning enligt 6:1 SkL.¹⁵² Medvållandet påverkar istället graden av kränkning och därmed nivån på ersättningen. Enligt Ds Ju 1997:45 torde emellertid inte kommitténs uttalande avse 9 § 2 st BrSkL. I promemorian skrivs också att man kan tänka sig fall där ”det riskökande uppträdandet inte påverkar graden av kränkning, men ändå motiverar att jämkning sker”.¹⁵³ I förhållande till skadeståndslagen kan det därför finnas en vidare möjlighet att sätta ned ersättningen om den skadelidande har uppträtt provocerande.

De fall där jämkning kan bli aktuell är exempelvis ömsesidiga misshandelstillfällen, uppgörelser i kriminella kretsar och när den skadelidande har inlett ett gräl med den person som senare tillfogat honom skada. Om skadorna inte står i rimlig proportion till provokationen kan dock Brottsoffermyndigheten avstå från jämkning.¹⁵⁴ I de situationer jämkning aktualiseras är visserligen omständigheterna oftast sådana att det överhuvudtaget inte kommer ifråga att lämna någon *kränkingsersättning* av statliga medel, även om en gärningsman blivit dömd i domstol att betala sådan ersättning enligt skadeståndslagen.¹⁵⁵ Som exempel kan nämnas fall där någon skadas i samband med kriminell verksamhet, t ex narkotikabrott.¹⁵⁶ Jämkning av kränkingsersättning har därför bara förekommit undantagsvis.¹⁵⁷ I Ds Ju 1997:45 föreslås att jämkning överhuvudtaget bör kunna ske i större utsträckning än vad som sker enligt nuvarande praxis. Istället för kravet på *särskilda skäl* föreslås att ett *allmänt skälighetsrekvisit* borde införas. Därigenom skulle jämkning kunna ske efter en mer nyanserad bedömning.¹⁵⁸

I ett ärende hos Brottskadenämnden (Dnr 2830/93) hade den skadelidande tillerkänts ett sakprövat skadestånd för kränkning i tingsrättens dom. I samband med en narkotikaaffär blev den skadelidande utsatt för olaga frihetsberövande, grov misshandel, olaga tvång och olaga hot. Brottskadenämnden fann att den skadelidande utsatts för en sådan allvarlig kränkning av sin per-

---

¹⁵² SOU 1992:84 s 282.

¹⁵³ Ds Ju 1997:45 s 34.

¹⁵⁴ BrOM, VB 1995/96, s 79.

¹⁵⁵ Den skadelidande kanske får jämkad ersättning för sin personskada, men ingen ersättning alls för kränkning.

¹⁵⁶ BrOM, VB 1995/96, s 80.

¹⁵⁷ BrOM, VB 1994/95, s 51.

¹⁵⁸ Ds Ju 1997:45, s 39.

sonliga integritet att han *i och för sig* var berättigad till ersättning enligt 2 § 2 st BrSkL. Genom att inlåta sig på narkotikaaffärer hade dock den skadelidande gett sig in i en situation som innebar risk att utsättas för brott varför särskilda skäl fanns att jämka brottsskadeersättningen till noll.

I ett annat ärende (Dnr 2882/1993) jämkades kränkingsersättningen till hälften p g a att den skadelidande försatt sig i en situation som typiskt sett innebar risk att utsättas för ett våldsbrott. Den skadelidande hade nämligen varit på en restaurang och spelat Black Jack, när han träffade två okända män med vilka han kom överens att fortsätta spelandet på en ”svart” spelklubb. På vägen till klubben blev dock den skadelidande knivhuggen och rånad av männen.

Jag tycker att det är rätt att jämka eller inte alls utge ersättning för kränkning av statliga medel i dylika fall. Det är en sak att den skadelidande har blivit kränkt i förhållande till gärningsmannen och således blir tilldömd kränkingsersättning enligt skadeståndslagen. Men beträffande brottsskadeersättning är det snarare en fråga om hur långt samhällets skydd ska sträcka sig. Syftet med brottsskadeersättning kan ju knappast vara att lindra verkningarna av skador som uppkommer i samband med sådan verksamhet som samhället gör allt för att förhindra.

Ett ytterligare exempel på jämkning ges i Dnr 3886/94. Den skadelidande utsattes för grov misshandel av en man när de båda kom i slagsmål med varandra. Båda personerna var beväpnade med kniv. Brottsoffermyndigheten tillerkände den skadelidande ersättning för personskada i form av kostnader, sveda och värk, lyte och men samt olägenheter i övrigt. Ifråga om kränkingsersättning ansåg Brottsoffermyndigheten att det inte förelåg sådana omständigheter att sådan ersättning kunde lämnas på grund av att den skadelidande själv var knivbeväpnad och att han hade inlåtit sig i slagsmål med gärningsmannen.

Ett fall med motsatt utgång är Dnr 1676/95. Den skadelidande blev utsatt för grov misshandel av en man sedan de båda blivit osams och börjat munhuggas. Trots att den skadelidande till en början själv var delaktig och till viss del initiativtagande i slagsmålet, valde Brottsoffermyndigheten att utge kränkingsersättning till den skadelidande. Motiveringen var att även om den skadelidande hade uppträtt provocerande före brottet hade han inte medverkat till skadan i sådan grad att det fanns skäl att jämka ersättningen vare sig enligt första eller andra stycket i 9 § BrSkL.

6.5 Ersättningens storlek¹⁵⁹

Den yttersta gränsen för brottsskadeersättningens storlek är tjugo gånger det basbelopp som fastställs enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring (11 §

---

¹⁵⁹ Avsnittet bygger på BrOM, VB 1995/96, s 69 ff, där inget annat anges.

BrSkL). För 1998 är basbeloppet bestämt till 36 400 kr och taket för ersättningen således 728 000 kr. Det högsta belopp som Brottsoffermyndigheten hittills har betalat ut i kränkingsersättning är 200 000 kr,¹⁶⁰ vilket även är det högsta belopp som HD hittills har tillerkänt en skadelidande. Det lägsta ersättningsbeloppet är 5 000 kr enligt praxis, beroende på att det enbart är allvarliga kränkningar som är ersättningsbara.¹⁶¹ I några undantagsfall har dock ersättning utgivits med 3 000 kr.

Vid fastställandet av ersättning för kränkning använder sig Brottsoffermyndigheten av schablonbelopp för olika typer av brott. För sexualbrottens del är bl a normal kränkingsersättning för våldtäkt för närvarande 50 000 kr, vid våldtäktsförsök uppgår normalbeloppet till hälften och vid grova sexuella övergrepp mot barn är normalbeloppet 100 000 kr. För storleken på ersättningen vid andra brott har två avgöranden i Högsta domstolen haft stor betydelse. Dels är det NJA 1991 s 766 där ersättningen för kränkning för försök till mord fastställdes till 70 000 kr, och dels är det NJA 1992 s 541 där ersättningen för grov misshandel fastställdes till 75 000 kr. Kränkingsersättning för den som blir smittad av HIV av en person som uppsåtligt överför HIV-smittan genom oskyddat samlag har i två fall utgått med 150 000 kr. Vid bank- post- och butiksrån samt oprovocerad misshandel är ersättningsbelopp upp till 10 000 kr vanligt förekommande, men när det är fråga om allvarliga rånbrott utgår högre belopp. När anställda t ex blivit bundna eller inlåsta är 20 000 kr en riktlinje. De oftast förekommande beloppen ligger i övrigt mellan 5 000 och 10 000 kr.

Britta Bjelle, generaldirektör för Brottsoffermyndigheten, har uttalat att ersättningsnivån för våldtäktsoffer måste höjas.¹⁶² Hon menar att kränkingsersättningen till rånoffer har fördubblats de senaste åren, medan ersättningen till våldtäktsoffer varit oförändrad. Bjelle vill därför att någon advokat får ersättningsnivån till våldtäktsoffer prövat genom överklagande av ett våldtäktsmål till Högsta domstolen.

6.6 Särskilt om brottsskada i arbetet¹⁶³

När en förvärvsarbetande person råkar ut för en brottsskada i arbetet kan han få ersättning från både lagreglerade försäkringar, LAF och LASkF, och försäkringar som tecknats av arbetsmarknadens parter, t ex AGS, TFA och PSA. Därutöver kan det finnas enskilda företagsförsäkringar som ger kompletterande ersättning vid arbetsskada. Förutom enstaka företagsförsäk-

---

¹⁶⁰ Se bl a Brottskadenämnden, Dnr 752/1992 (grov våldtäkt och grov misshandel; överförande av HIV-smitta).

¹⁶¹ Prop 1987/88:92 s 7.

¹⁶² Nyhetsinslag i bl a "Rapport morgon" den 26 mars 1998, SVT Text s 112 den 26 mars 1998.

¹⁶³ Avsnittet bygger på Ds Ju 1997:45, s 17 ff.

ringar ger ingen av de andra försäkringarna någon rätt till ersättning för kränkning på grund av brott som inträffat i arbetet.¹⁶⁴ När gärningsmannen är okänd eller inte har möjlighet att betala ersättning är arbetstagaren därför hänvisad till brottsskadelagen för att erhålla kränkingsersättning.

I Ds Ju 1997:45 diskuteras frågan om brottsskador i arbetet ska undantas från brottsskadelagens tillämpningsområde. Ett argument för detta är att verksamheten i många branscher framkallar en risk för brottsliga angrepp. Det skulle därför vara rimligt att kostnader till följd av att denna risk förverkligas stannar på verksamheten som ger upphov till risken. Dessutom kan arbetsgivare i många fall påverka risken för ett brottsligt angrepp. Ett ansvar för kostnaden vid brottsskador skulle därför ha betydelse som ekonomisk preventiv faktor för arbetsgivaren att göra arbetet säkrare. Mot att undanta brottsskador i arbetet från brottsskadelagens tillämpningsområde talar dock att det inte finns några planer på att införa en rätt till kränkingsersättning i AGS, TFA eller PSA. Dessutom står mellan 300 000 och 500 000 personer utanför kollektivavtal och omfattas således inte ens av de nämnda försäkringarna. Detta innebär att även om försäkringarna utvidgas till att ge rätt till ersättning för kränkning så skulle ändå en stor grupp av människor riskera att inte få någon sådan ersättning om de ej kunde få ersättning genom brottsskadelagen. Enligt departementspromemorian kan det förhållandet inte anses acceptabelt av sociala och humanitära skäl. Slutsatsen blir därför att frågan inte kan avgöras slutgiltigt förrän trygghetsförsäkringarna och PSA kompletterats till att motsvara ersättningsrätten enligt BrSkL och arbetsgivare, vars anställda ej omfattas av dessa försäkringar, har tecknat frivilliga företagsförsäkringar med likartat skydd.

6.7 Preskription

För att ha rätt till brottsskadeersättning krävs som huvudregel att ansökan om ersättning görs inom två år från det att brottet begicks enligt 14 § BrSkL. Om det föreligger särskilda skäl kan emellertid ansökan prövas även om den har kommit in för sent.¹⁶⁵ Brottsoffermyndigheten tillämpar härvid en beloppsgräns på 5 000 kr; är det fråga om högre belopp än 5 000 kr förekommer det ganska ofta att en ansökan tas upp till prövning även om den inkommer för sent. Ärenden om sexuella övergrepp mot barn eller ungdom kommer ofta in flera år efter utgången av tvåårsfristen, men sådana ärenden avvisas så gott som aldrig.¹⁶⁶ Som en yttersta gräns för krav på ersättning gäller den allmänna tioåriga preskriptionstiden enligt 2 § PreskL. Regeln i 3

---

¹⁶⁴ Vissa banker har företagsförsäkringar som ger ersättning för kränkning till anställda som utsatts för rån eller överfall. Se Ds Ju 1997:45, s 24.

¹⁶⁵ I praxis har det rört sig om fall där t ex domstolsförfarandet i ansvars- och skadeståndsdelen dragit ut på tiden, den skadelidande p g a sjukdom varit förhindrad att ansöka om ersättning, eller att den skadelidande inte känt till att det fanns möjlighet att få brottsskadeersättning. Se Ds Ju 1997:45, s 62.

¹⁶⁶ BrOM, VB 1995/96, s 82.

§ PreskL är *inte* tillämplig eftersom brottsskadeersättning inte är något *skadestånd*.

Med anledning av den korta preskriptionstiden har Brottsoffermyndigheten föreslagit en ändring av bestämmelsen till Justitiedepartementet så att ansökningstiden blir tio år från det att den skadegivande händelsen inträffade.¹⁶⁷ Bjelle hänvisar till att många människor inte orkar driva ersättningsfrågan direkt efter brottet.¹⁶⁸ Justitiedepartementet föreslår också en ändring av reglerna för ansökningstiden, om än inte i enlighet med Brottsoffermyndighetens förslag. Paragrafen skulle få följande lydelse efter ändringen.¹⁶⁹

Ansökan om brottsskadeersättning skall, om allmänt åtal väckts, göras inom två år från det att dom eller slutligt beslut har vunnit laga kraft. Har allmänt åtal inte väckts men förundersökning inletts, skall ansökan göras inom två år från det att förundersökningen lagts ned eller avslutats. I övriga fall skall ansökan göras inom två år från det att brottet begicks.

Bakgrunden till förslaget är att varje brottsoffer ska få en möjlighet att driva in sin fordran efter det att den rättsliga processen avslutats. Den skadelidande behöver t ex tid för att undersöka om han kan få ersättning från sin egen eller någon annans försäkring. Samtidigt anses det viktigt att Brottsoffermyndighetens prövning inte sker alltför lång tid efter brottet. Enligt Brottsoffermyndigheten skulle en tioårig ansökningstid innebära besparingar vad gäller handläggningen av ärenden som kommer in för sent. Justitiedepartementet anser dock att det från utrednings- och resurssynpunkt är en stor fördel om ansökningarna kommer in så nära brottet som möjligt. Den allmänna tioåriga preskriptionstiden enligt PreskL anses inte heller givna eftersom de skadelidande inte har något civilrättsligt grundat anspråk gentemot staten. Slutsatsen är att det är mest ändamålsenligt att bibehålla den nuvarande ansökningstidens längd, men låta den utgå från den tidpunkt då det rättsliga förfarandet är avslutat och inte från den tidpunkt då brottet begicks. Behovet av den nuvarande möjligheten att vid särskilda skäl pröva en ansökan som kommer in för sent borde försvinna vid en sådan utformning av preskriptionsregeln. Justitiedepartementet föreslår därför att den nya bestämmelsen inte ska innehålla någon sådan möjlighet. Även fortsättningsvis ska den yttersta gränsen för ansökningstiden motsvara den allmänna preskriptionstiden, d v s tio år.

---

¹⁶⁷ Ds Ju 1997:45 s 88.

¹⁶⁸ SVT Text s 112 den 26 mars 1998.

¹⁶⁹ Enligt uppgift från Justitiedepartementet ska departementspromemorian på lagrådsremiss till sommaren 1998.

7 Betänkande om ny lagreglering

7.1 Inledning

SOU 1992:84, ”Ersättning för kränkning genom brott”, innehåller vissa förslag till ändringar av regleringen av kränkningersättning i skadeståndslagen och i brottsskadelagen. Betänkandet är ett delbetänkande från kommittén om ideell skada och utgör således en beståndsdel i en större översyn av regleringen av ersättningen för ideell skada i samband med personskada. Slutbetänkandet ”Ideell skada i samband med personskada” (SOU 1995:33) har ännu inte varit på lagrådsremiss, men enligt uppgift från Justitiedepartementet förväntas så ske under våren 1999. En proposition om frågan kan därför tidigast väntas till våren/sommaren 1999.

Kommitténs huvuduppgift var att ta ställning till om och i så fall i vilken utsträckning ersättningsnivån vid ideell skada borde höjas. Främst avsågs därmed ersättningsnivån för ideell skada i samband med personskada. Beträffande 1:3 SkL var huvudsyftet med betänkandet att överväga om de ersättningsbelopp som betalas ut för kränkning fyller sitt syfte. Även andra frågor kring regleringen om kränkningersättning skulle komma att behandlas; bl a diskuterades frågan om kravet på brott som förutsättning för rätt till ersättning skulle bibehållas och i så fall vilka brott som borde grunda rätt till ersättning. Vidare behandlades vilka omständigheter som främst borde vara avgörande vid bestämmandet av ersättningen. Även frågan om möjligheten att få kränkningersättning för förlust av egendom med särskilt affektionsvärde diskuterades. En viktig utgångspunkt för kommitténs arbete och överväganden var tesen att brottsoffrens ställning skulle stärkas. Framförallt gällde det kvinnor och barn som utsätts för sexualbrott eller annat våld i hemmet.¹⁷⁰

Jag ska i detta kapitel kort redogöra för de frågeställningar i betänkandet som jag anser vara av vikt, innebörden av kommitténs överväganden samt vilka konsekvenser de får för regleringen av kränkningersättning enligt skadeståndslagen och brottsskadelagen. Dessutom diskuterar jag huruvida betänkandet kommer att påverka möjligheten att få ersättning för kränkning genom hemförsäkringens överfallsskydd.

---

¹⁷⁰ SOU 1992:84 s 15, 203 f och 206 f.

7.2 Förslag till lagändring¹⁷¹

För att markera att kränkingsersättning är en egen skadetyper föreslår utredningskommittén för det första att regeln om kränkingsersättning får en annan placering än den har för närvarande. Nu återfinns regeln inom de inledande bestämmelserna i 1 kapitlet skadeståndslagen. Kommitténs förslag går ut på att bestämmelsen utformas som en ansvarsregel och som sådan förs över till skadeståndslagens 2 kapitel tillsammans med de övriga ansvarsbestämmelserna och därigenom blir 2:3 SkL. Ett önskemål var även att lagtexten skulle förtydligas så att det klart framgår att ersättning för kränkning och ersättning för personskada enligt 5:1 SkL kan utgå vid sidan av varandra.¹⁷² Enligt förslaget kommer den nya paragrafen att ha följande lydelse:

Den som kränker annan genom brott mot dennes person, frihet, frid eller ära skall ersätta det lidande som kränkningen medför.

Det är inte meningen att det ska ske vare sig någon utvidgning eller inskränkning i det nuvarande tillämpningsområdet. Bestämmelsen ska i stort sett omfatta samma brott som de som åsyftas i den nuvarande bestämmelsen. Det spelar heller ingen roll vilken straffrättslig brottstyp den kränkande gärningen utgör; det avgörande är ifall brottet innebär en kränkning av ett sådant intresse som bestämmelsen avser att skydda.

Vidare vill kommittén att det tas in ett stycke i nuvarande 5:6 SkL som anger vilka omständigheter som främst ska ha betydelse vid bestämmandet av kränkingsersättningen. Paragrafen skulle efter ändringen få följande utformning:

Skadestånd med anledning av kränkning som avses i 2 kap. 3 § bestäms efter vad som är skäligt med hänsyn till kränkningens art och varaktighet. Därvid ska särskilt beaktas om kränkningen har haft fönedrande eller skändliga inslag, varit ägnad att framkalla allvarlig rädsla för liv eller hälsa, riktat sig mot någon med särskilda svårigheter att värja sin personliga integritet, inneburit missbruk av ett beroende- eller förtroendeförhållande eller varit ägnad att väcka allmän uppmärksamhet.

Den som har gjort sig skyldig till ärekränkning eller dylik brottslig gärning eller som eljest är skadeståndsskyldig med anledning av sådant brott kan på yrkande av den kränkte i mål om gärningen efter omständigheterna åläggas att bekosta tryckning i en eller flera tidningar av dom i målet.

Som framgår är det en objektiv bedömning som är utgångspunkten för bestämmandet av ersättningsnivån för kränkning. Paragrafen nämner framförallt kränkningens art och varaktighet som måttstock för ersättningen. Kommittén uttalar dock att detta inte hindrar att hänsyn även tas till intensiteten i den skadelidandes subjektiva upplevelser av kränkningen. Vidare påpekas att avsikten med paragrafen är att peka på vissa omständigheter som typiskt sett påverkar graden av lidande och därigenom ska ha betydelse för ersättnings storlek. En ovillkorlig förutsättning härvid är att omständigheterna

¹⁷¹ Avsnittet bygger på SOU 1992:84 s 263 ff, där inget annat anges.

¹⁷² SOU 1992:84 s 215.

måste knyta an till brottsoffrets *lidande* och således inte bero på exempelvis parternas ekonomiska förhållanden.

I första styckets andra mening räknas vissa omständigheter upp som anses innebära ett större lidande. Om någon eller några av de förhållandena är för handen bör det medföra högre ersättning enligt kommittén. Med *förnedrande och skändliga inslag* menas olika former av perversiteter i samband med sexuella övergrepp samt när ett misshandelsbrott innefattar tortyrliknande behandling m m. De obehag och den förnedring som ett brottsoffer kan känna under en polisutredning eller en rättegång anses inte omfattas av uttrycket, men i särskilda fall kan hänsyn tas till sådana förhållanden när ersättningen ska bestämmas. Lokutionen *ägnad att framkalla allvarlig rädsla för liv eller hälsa* syftar främst på försök till mord och dråp liksom andra våldsbrott av särskilt farligt slag. Rubriceringen av ett enskilt brott kan dock bero på omständigheter som inte är relevanta för skadestandsfrågan. Detta innebär att brottsrubriceringen inte har någon självständig betydelse för ersättningens storlek.¹⁷³ Att kränkningen *riktat sig mot någon med särskilda svårigheter att värja sin personliga integritet* innebär att det är särskilt allvarligt ifall gärningsmannen utnyttjar ett brottsoffers oförmåga att göra motstånd. Det kan t ex röra sig om ett barn, en åldring, en person med ett fysiskt eller ett psykiskt handikapp eller att brottsoffret varit medvetlös eller varit påverkad av något berusningsmedel. Om det råder ett *beroende- eller förtroendeförhållande* mellan gärningsmannen och brottsoffret är det också någonting som ses som extra graverande. Främst avses allvarligare sexualbrott mot barn inom familjen, men det kan även handla om att en arbetsgivare utnyttjar en arbetstagares beroende ställning. Slutligen ska det beaktas ifall kränkningen *varit ägnad att väcka allmän uppmärksamhet*, vilket främst har betydelse för ärekränkningens brott och då framförallt brottet förtal.

Vidare innebär lagförslaget att reglerna om principalansvar i 3:1 SkL samt ansvar för stat och kommun enligt 3:2 SkL kommer att innehålla uttryckliga hänvisningar till den nya bestämmelsen om kränkningens ersättning. Detta innebär dock ingen ändring i sak eftersom detsamma gäller för närvarande genom hänvisningen i den nuvarande regleringen till bestämmelserna om skyldighet att ersätta personskada.

För brottsskadelagens del föreslås en ändring av formuleringen som innebär att 2 § 2 st BrSkL kommer att överensstämma med den föreslagna utformningen av 2:3 SkL. Enligt förslaget kommer 2 § BrSkL att få följande lydelse:

Brottsskadeersättning utgår för personskada. Som personskada ersätts även skada på kläder, glasögon och liknande föremål som den skadade bar på sig vid skadetillfället.

I fall då någon har kränkt annan genom brott mot dennes person, frihet eller frid utgår brottsskadeersättning för det lidande som kränkningen medfört.

---

¹⁷³ Som exempel nämns att ett brottsoffer på grund av tillfälliga omständigheter ådrar sig en allvarlig skada i samband med en misshandel. Bara för att brottet bedöms som grovt på grund av skadan ska det inte inverka på kränkningens ersättning.

Övriga ändringar i brottsskadelagen innebär att 5 § kommer att hänvisa till 5:6 SkL för bestämmandet av ersättningen och att 7 § nämner brottsskadeersättning med anledning av kränkning som en särskild skadetyper jämte sakskada och ren förmögenhetsskada i fråga om avräkning. Vidare föreslås att 11 § ändras så att kränkingsersättning får ett särskilt beloppstak vid sidan av taket för personskadeersättningen, d v s 10 basbelopp. Den sistnämnda ändringen innebär att det sammanlagda taket för kränkingsersättning och personskadeersättning blir högre än innan, eftersom kränkingsersättningen inte längre kommer att innefattas i taket för personskadeersättningen.

7.3 Närmare om förslagets innebörd

7.3.1 Ersättningsnivåer och ersättningsprinciper

Ett viktigt syfte med kommitténs översyn av rättsläget för kränkingsersättning var att undersöka om ersättningsnivåerna beträffande vissa brott borde höjas jämfört med den praxis som utbildats. En utgångspunkt för kommittén var att ersättningen skulle bidra till att lindra verkningarna av kränkningen och göra det möjligt för den skadelidande att förändra sin livssituation. Ersättningen skulle även kunna kompensera den skadelidande såsom en form av upprättelse och därigenom hjälpa till att återställa den skadelidandes självrespekt och självkänsla.¹⁷⁴

Vid bedömningen av de nuvarande ersättningsnivåerna görs en jämförelse med vad som utges för ideell skada inom andra rättsområden och i andra länder. Kommittén kommer till slutsatsen att någon generell höjning av ersättningsnivån för kränkning inte är motiverad. Däremot anser den att ersättningen för sexualbrott och andra grova våldsbrott borde höjas med hänsyn till det stora lidandet i dylika fall. En höjning av kränkingsersättningen vid dessa typer av brott skulle samtidigt utgöra ett ”naturligt led i strävandena att förbättra villkoren för dem som utsätts för sexualbrott och andra allvarliga övergrepp”.¹⁷⁵ Hur stor höjningen skulle bli vill kommittén överlåta till de rättstillämpande myndigheterna att bestämma, men tillfogar samtidigt att det inte är motiverat med mer än en fördubbling av de nuvarande ersättningsnivåerna.¹⁷⁶ Vidare förespråkas även en viss höjning av ersättningarna vid ärekränkingsbrott; dels för att det kan ha en preventiv verkan och dels för att kompensera för en viss ekonomisk förlust som kan vara svår att bevissa.¹⁷⁷

---

¹⁷⁴ SOU 1992:84 s 213 f.

¹⁷⁵ A a s 254.

¹⁷⁶ A a s 253 f.

¹⁷⁷ Nivån på kränkingsersättningen vid ärekränkingsbrott låg vid tiden för SOU:ns utarbetande mellan 5 000 och 25 000 kr. Kommittén anser att belopp motsvarande vad som utges inom arbetsrätten vid obefogade uppsägningar och avskedanden, d v s 30 000-40 000 kr, vore ett lämpligt riktmärke för normalersättningen vid ärekränkingsbrott. Se SOU 1992:84 s 253 och 255.

Enligt beskrivningen i avsnitt 7.2 vill kommittén att de viktigaste ersättningsprinciperna tas in i lagtexten. I diskussionen kring ersättningsprinciperna förtydligas dessutom att det enbart är graden av lidande hos brottsoffret som ska vara avgörande för ersättningsnivån.¹⁷⁸ Graden av skuld hos gärningsmannen ska således inte spela någon roll om det inte har haft någon betydelse för brottsoffrets lidande. Vidare borde graden av lidande hos brottsoffret minskas om denne medvetet utsätter sig för risk att skadas. Kommittén anser dessutom att det borde förutsättas att en misshandel är provocerad för att det överhuvudtaget ska ha uppkommit ett ersättningsgillt lidande. Om våldet inte står i rimlig proportion till provokationen borde dock ersättning kunna utgå. Detsamma borde även gälla vid medvetet risktagande.¹⁷⁹ Likaså borde graden av lidande bli mindre hos personer som i sitt yrke mer eller mindre får räkna med att utsättas för kränkande behandling, t ex poliser, ordningsvakter o s v. Om angreppet däremot går utöver vad som normalt får anses höra till tjänsten skulle det kunna grunda rätt till ersättning.¹⁸⁰

När det gäller små barn anser kommittén att övergrepp som är straffbara, men som barnet inte själv upplever som ett övergrepp inte ska ge rätt till kränkingsersättning om barnet inte förorsakas något lidande i enlighet med 1:3 SkL. Är det fråga om övergrepp av allvarligare slag borde dock utgångspunkten vara att även de minsta barnen tillfogas lidande.¹⁸¹

7.3.2 Brott som förutsättning för ersättning?¹⁸²

I betänkandet diskuteras kravet på att lidandet ska ha orsakats genom en brottslig gärning, eftersom det har kritiserats från olika håll. Ett argument för att ta bort kravet har varit att den skadelidande skulle få en friare ställning i processen om brottslig gärning som förutsättning för ersättning skulle försvinna. Vad som menas med den uppfattningen torde vara att den skadelidandes beviskrav sänks om denne bara måste bevisa att skadevällaren har utfört en skadeståndsgrundande handling och inte behöver bevisa att gärningen är brottslig (*styrkt istället för ställt utom allt rimligt tvivel*). Kommittén tillbakavisar dock det argumentet med motiveringen att frågan sällan ställs på sin spets och att det därför inte är motiverat att upphäva kravet på brottslig gärning på den grunden.

I den vidare diskussionen frågar sig kommittén om ett eventuellt slopande av brott som förutsättning för ersättning skulle leda till ett ökat skydd för den personliga integriteten. Frågan är då vad som istället ska gälla som kriterie för att få ersättning för kränkning. Om inte brottslig gärning är en förut-

---

¹⁷⁸ SOU 1992:84 s 234 f.

¹⁷⁹ A a s 243 f.

¹⁸⁰ A a s 245.

¹⁸¹ A a s 236.

¹⁸² Avsnittet bygger på SOU 1992:84 s 220-226.

sättning för ersättning måste ju någon handlingsnorm, liknande culparegeln i 2:1 SkL, uppställas som grund för när kränkingsersättning ska utgå. Kommittén tycker dock att det skulle vara olyckligt om en så viktig fråga som skyddet för den personliga integriteten flyttades över från lagstiftaren till domstolarna, genom att de avgörandena normerna inte längre skulle finnas konkret uttryckta som de gör i brottsbeskrivningarna. Kommittén konstaterar därför slutligen att det inte föreligger särskilt starka skäl för att upphäva kravet på brottslig gärning som grund för kränkingsersättning.

7.3.3 Ersättningsgrundande brott¹⁸³

Trots omskrivningen av lagtexten, enligt redogörelsen i avsnitt 7.2, är det inte meningen att någon saklig ändring ska ske beträffande vilka brott som ska vara ersättningsgrundande. Kommittén poängterar att förmögenhetsbrott lika litet som hittills ska ge rätt till kränkingsersättning, om inte brottet *samtidigt* innebär att den personliga integriteten kränks. Så kan t ex vara fallet vid rån, väskryckning och utpressning, vilka således kan grunda rätt till kränkingsersättning.

Vad som gäller vid bostadsinbrott är som tidigare nämnts inte prövat av HD. En inbrottsstöld innefattar visserligen hemfridsbrott (4:6 BrB) som kan kvalificera till kränkingsersättning enligt 1:3 SkL. Praxis synes entydig ge rätt till kränkingsersättning när det gäller fallen då den skadelidande befinner sig i bostaden under tiden inbrottsstölden begås. För de som kommer hem och upptäcker att det varit inbrott i bostaden finns det däremot ingen klart uttalad ståndpunkt i rättspraxis. Kommittén påpekar att den kränkning som den som inte har varit närvarande vid själva inbrottsfallet tillfogas är av delvis annat slag än om han varit hemma när brottet begicks; det kan vara obehags- och olustkänslor att en främmande person har befunnit sig i bostaden och rotat bland personliga tillhörigheter samtidigt med känslor av chock och bestörtning över det som inträffat. Med hänvisning till ovanstående är kommitténs slutsats att den skadelidande även i ett sådant fall har blivit utsatt för en kränkning av den personliga integriteten. För att få 1:3-ersättning krävs emellertid att det är fråga om en allvarligare kränkning. Beträffande de nu aktuella bostadsinbrotten kan så enbart vara fallet när bostaden har "skövlats eller utsatts för en omfattande förstörelse eller när inbrottet haft andra särskilt skändliga inslag av liknande beskaffenhet" enligt utredningskommittén.

Andra typer av brott där frågan om rätt till kränkingsersättning kan aktualiserats är bedrägeri i form av "sol och vår" (9:1 BrB), förskingring (10:1 BrB), förfalskning (14:1 BrB) och egenmäktighet med barn (7:4 BrB). Kommittén anser dock inte att det ska föreligga någon rätt till kränkingsersättning för sådana brott. När det gäller egenmäktighet med barn har frågan gällt om *vårdnadshavaren* borde vara berättigad till kränkingsersättning, vilket nekats i domstolspraxis. Kommittén ansluter sig till uppfattningen att

¹⁸³ Avsnittet bygger på SOU 1992:84 s 227-233.

det brottet inte utgör någon kränkning av vårdnadshavarens personliga integritet. För barnets del kan kränkingsersättning aktualiseras med hänvisning till det eventuella frihetsberövande som gärningen innebär.

Avslutningsvis framhåller kommittén att kränkingsersättning aldrig kan avse en grupp personer. Detta innebär att brottet hets mot folkgrupp (16:8 BrB) aldrig kan grunda någon rätt till ersättning för kränkning.

7.4 Konsekvenser för försäkringsmässig kränkingsersättning

Vad jag kan se får inte förslaget till lagändring i skadeståndslagen och brottsskadelagen någon betydelse för rätten till kränkingsersättning genom hemförsäkringarnas överfallsskydd. Det eventuella utvidgande av tillämpningsområdet för 1:3 SkL, som sker genom rätten till kränkingsersättning för den som kommer hem till sin bostad efter ett bostadsinbrott rör ju inte överfallsskyddet beroende på begränsningen till ”misshandel eller annat fysiskt våld”.¹⁸⁴ Vare sig den som befinner sig hemma under en inbrottsstöld eller den som kommer hem efter det att en sådan har begåtts, har någon rätt till kränkingsersättning från överfallsskyddet på grund av denna begränsning.

Det som kan påverka försäkringsbolagen är däremot förslaget till höjning av kränkingsersättningen vid sexualbrott och andra grova våldsbrott. Noteringsbart är dock att många av dessa brott faller utanför överfallsskyddets tillämpningsområde eftersom de sker inom familjen eller mellan andra sammanboende personer. Överfallsskyddet gäller ju som beskrivits inte för brott som sker av en person som är medförsäkrad i samma försäkring som den skadelidande, eller om det är en person som den skadelidande bor tillsammans med.¹⁸⁵ En fördubbling av den nuvarande nivån för de aktuella brotten som ändå omfattas av överfallsskyddet beräknas medföra en höjning av försäkringspremierna med högst en procent.¹⁸⁶

Förslaget till höjning av ersättningen vid ärekränkingsbrotten påverkar däremot inte försäkringsbolagen, eftersom det brottet inte är ersättningsbart enligt överfallsskyddet med hänsyn till kravet på fysiskt våld.

7.5 Kommentar

Jag tror att förslaget till ny utformning och placering av bestämmelserna om kränkingsersättning kommer att ha väldigt positiva verkningar. Framförallt skulle gränsdragningen mot ersättning för personskada underlättas. Kränk-

---

¹⁸⁴ ÖBB VH 95 E 3.1.

¹⁸⁵ ÖBB VH 95 E 3.2.

¹⁸⁶ SOU 1992:84 s 254.

ningsersättningens roll skulle dessutom framgå tydligare genom att bestämmelsen placeras i 2 kapitlet i skadeståndslagen tillsammans med de övriga ansvarsbestämmelserna. Genom att ställa reglerna om person- och sakskada (2:1 SkL), ren förmögenhetsskada (2:4 SkL) och kränkingsersättning vid sidan av varandra framhålls bestämmelsens självständighet i förhållande till personskada. Därutöver tydliggörs bestämmelsens oavhängighet av personskada genom att lagtexten får en annan formulering. Istället för att hänvisa till reglerna om personskada ifråga om lidande som någon tillfogas genom brott, nämner den föreslagna bestämmelsen uttryckligen kränkning som grund för ersättning. Härmed försvinner möjligtvis vissa av de svårigheter som har samband med att uttrycket lidande används både för att beteckna kränkning och psykiskt lidande i form av personskada.

Vidare tror jag att förslaget att föra in de viktigaste ersättningsprinciperna i lagtext medför en mer enhetlig och förutsebar rättstillämpning. Genom att uttryckligen nämna de omständigheter med betydelse för skadeståndets storlek i höjande riktning, anser jag att det tydligare framgår att ersättningen främst ska kompensera den skadelidande för den kränkning som brottet *objektivt* sett medför.

8 Bilaga A

Utdrag ur Östgöta Brandstodsbolags Villahemförsäkring VH 95, 1995-01-01

E Familjeskydd

E 1 Ansvar

1.1 Vad försäkringen gäller för

Försäkringen gäller för dig som privatperson och alltså inte för något som har samband med din yrkes- eller tjänsteutövning eller annan förvärvsverksamhet.

Försäkringen gäller för person- eller sakskada som du enligt skadeståndsrättsliga regler är skyldig att ersätta.

1.2 Vad försäkringen inte gäller för

Försäkringen gäller *inte* för

- skada som du åtar dig att ersätta utöver gällande skadeståndsrätt,
- skada som tillfogats någon av dem som omfattas av försäkringen,
- skada genom uppsåtlig handling,
- skada som uppstått i samband med handling som är straffbar,

---

E 3 Överfallsskydd

3.1 Vad försäkringen gäller för

Försäkringen gäller för dig som privatperson och alltså inte för något som har samband med din yrkes- eller tjänsteutövning eller annan förvärvsverksamhet.

Du kan få ersättning om *du* blivit utsatt för misshandel eller annat uppsåtligt fysiskt våld. Ersättningen bestäms enligt svensk skadeståndsrätt.

3.2 Vad försäkringen inte gäller för

Försäkringen gäller inte för skada som har tillfogats dig av någon annan av dem som omfattas av försäkringen eller av person som du bor tillsammans med utan att denne är medförsäkrad.

Försäkringen gäller normalt inte för skada som du har tillfogats

- när du var påverkad av alkohol, sömnmedel eller narkotiska medel, om du inte kan visa att samband saknas mellan denna påverkan och din skada,
- när du utan skälig anledning utsatt dig för risken att skadas,
- i samband med att du gjort dig skyldig till uppsåtlig gärning som enligt svensk lag kan leda till dagsböter eller högre straff.

Försäkringen gäller inte heller om du kan få ersättning genom någon annan försäkring.

3.3 Vad du skall iaktta om du blir skadad

Om du blir skadad måste du visa att du är berättigad till skadestånd och att den som skadat dig är okänd eller inte kan betala skadeståndet.

Åtalas den som skadat dig måste du föra talan om skadestånd om vi begär det. Vi betalar dina rättegångskostnader.

3.4 Högsta ersättningsbelopp

Vi betalar vid varje skada högst 500 000 kr. Detta belopp gäller även om flera av dem som omfattas av försäkringen har skadats. Räkna enligt lag som gärningsmannen genom dom kan vara skyldig att betala ersätts inte genom försäkringen.

---

9 Litteratur- och källförteckning

LITTERATUR:

- Bengtsson/Nordenson/
Strömbäck "Skadestånd", 3 uppl., Liber Förlag, Stockholm,
1985 (cit Bengtsson m fl)
- Brottsoffermyndigheten "Information om brottsskadelagen", 1997:7
- Brottsoffermyndigheten "Verksamhetsberättelse 1994/95" (cit BrOM, VB
1994/95)
- Brottsoffermyndigheten "Verksamhetsberättelse 1995/96" (cit BrOM, VB
1995/96)
- E Conradi "Ersättning av lidande på grund av incest - en
HD-dom", SvJT 1986 s 453
- E Conradi "Preventionen i ersättningsrätten", SvJT 1987 s
415
- Ekelöf/Boman "Rättegång IV", 6 uppl, Fritzes förlag, Stockholm,
1992 (cit Ekelöf/Boman)
- J Forsström "Preskription av fordringar", Liber Förlag, Stock-
holm, 1982 (cit Forsström)
- J Hellner "Ersättning för psykiska besvär", SvJT 1993
s 449
- J Hellner "Skadeståndsrätt", 5 uppl, Juristförlaget, Stock-
holm, 1995 (cit Hellner)
- Holmberg/Hult/
Leijonhufvud/Wennberg "Kommentar till Brottsbalken, del I (1-12 kap.)",
6 uppl, Fritzes förlag, Stockholm, 1995
- Nilsson/Strömbäck "Konsumentförsäkringslagen", Liber Förlag,
Stockholm, 1984 (cit Nilsson/Strömbäck)
- E Nilsson "Missuppfattningar om KFL", Försäkringstidning-
en, nr 6-7/81
- U K Nordenson "Ersättning för ideell skada vid misshandel -
orsaksfrågor m m", JT 1990/91 s 89
- C M Roos "Ersättningsrätt och ersättningssystem", Nor-
stedts förlag, Stockholm, 1990 (cit Roos)
- S Wennberg "Introduktion till straffrätten", 2 uppl, Juristförla-
get, Stockholm, 1991 (cit Wennberg)

OFFENTLIGT TRYCK:

- Ds Ju 1987:1
- Ds Ju 1997:45
- Proposition 1972:5
- Proposition 1975:12
- Proposition 1985/86:98
- Proposition 1987/88:92
- SOU 1977:36 "Ersättning för brottsskador"
- SOU 1992:84 "Ersättning för kränkning genom brott"
- SOU 1995:33 "Ideell skada i samband med personskada"

ÖVRIGT:

Rapport morgon 1998-03-26

Sveriges Försäkringsförbund Stadgar för AP-nämnden av den 29 november 1993 att tillämpas från den 1 januari 1994

SVT Text 1998-03-26, s 112

A Österlund, juridikavdelningen LFAB Intervju 1998-04-07 och 1998-05-11

Östgöta Brandstodsbolag Villahemförsäkring, villkor 1995-01-01 (VH 95)

10 Rättsfallsförteckning

DOMSTOLSAVGÖRANDE

HD 97-10-27, B 5491/96 (NJA 1997 s 723)

NJA 1936 s 207
NJA 1968 s 211
NJA 1979 s 657
NJA 1986 s 319
NJA 1990 s 186
NJA 1991 s 228
NJA 1991 s 766
NJA 1992 s 446
NJA 1992 s 541
NJA 1992 s 740, I o II
NJA 1993 s 41, I o II
NJA 1993 s 138
NJA 1994 s 395
NJA 1994 s 637
NJA 1995 s 119
NJA 1995 s 269
NJA 1996 s 377
NJA 1997 s 315
NJA 1997 s 572
NJA 1997 s 636

RFS 1986:41
RFS 1987:25
RFS 1988:56
RFS 1989:11
RFS 1989:49 (B)
RFS 1990:3
RFS 1991:38
RFS 1994:47
RFS 1994:51
RFS 1995:40
RFS 1995:51
RFS 1995:54
RFS 1996:17
RFS 1996:36
RFS 1996:58

RH 1989:52
RH 1994:137

BESLUT OM BROTTSSKADEERSÄTTNING

Dnr 752/92
Dnr 2830/93
Dnr 2882/93
Dnr 3886/94
Dnr 1676/95

NÄMNDSBESLUT

AP-nämnden, dnr 104/1990
SkVN, nr 42/1997